

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

МАГАЛЯС ВЛАДИСЛАВА ВАЛЕРІЙВНА

Допускається до захисту:
завідувач кафедри міжнародних
відносин і зовнішньої політики,
д.е.н., професор
Лимар В. В.
« ____ » _____ 20__ р.

**ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УМОВАХ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ**

Спеціальність 291. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії

Магістерська робота

Науковий керівник:

Лещенко Л.В., професор кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої
політики, д. політ. н., професор

Оцінка: ____ / ____ / ____

(бали/за шкалою ECTS/за національною шкалою)

Голова ЕК:

Гижко А.П., доктор філософії з політ. наук

(підпис)

Вінниця - 2025

Магальяс В. В. Енергетична безпека Європейського Союзу в умовах російсько-української війни. Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», ОП «Міжнародні комунікації та медіація в умовах конфліктного врегулювання». ДонНУ імені Василя Стуса, Вінниця, 2025. У роботі розглянуто сучасний стан, еволюцію та перспективи енергетичної безпеки Європейського Союзу в контексті геополітичних викликів, спричинених російською агресією проти України. Дослідження розкриває вплив енергетичної залежності на політичну стабільність об'єднаної Європи, визначає ключові етапи трансформації енергетичної політики після 2014 та 2022 років.

Ключові слова: енергетична безпека, європейська безпека, Європейський Союз, RePowerEU, російсько-українська війна.

88 с. Бібліограф. 110 найм.

Mahalias V. V. Energy Security of the European Union in the Context of the Russian-Ukrainian War. Speciality 291 “International Relations, Public Communications and Regional Studies,” Educational Program “International Communications and Mediation in Conflict Resolution.” Vasyl’ Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2025.

The thesis analyzes the current state, evolution, and prospects of the European Union’s energy security in the context of geopolitical challenges caused by Russia’s aggression against Ukraine. The research highlights the impact of energy dependence on the political stability of the European Union, identifies key stages of energy policy transformation after 2014 and 2022.

Keywords: energy security, European security, European Union, RePowerEU, Russian-Ukrainian war.

88 p. Bibliography: 110 items.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1.	
СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1. Стан вивчення проблеми	7
1.2. Джерельна база дослідження	14
1.3. Методологічні засади дослідження	18
РОЗДІЛ 2.	
ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	21
2.1. Енергетична безпека як складова міжнародної безпеки	21
2.2. Інституційні основи формування стратегії енергетичної безпеки Європейського Союзу	26
2.3. Енергетична складова системи європейської безпеки	35
РОЗДІЛ 3.	
ФАКТОР РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ЄС	44
3.1. Енергетична безпека ЄС до 2014 р.	44
3.2. Трансформація енергетичної безпеки ЄС після 2014 р.	48
3.3. Диверсифікація енергопостачання та інфраструктурні зміни в ЄС після 2022 р.	54
РОЗДІЛ 4.	
ТРАСФОРМАЦІЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	58
4.1 Програма RePowerEU як стратегія зміцнення енергетичної безпеки ЄС в умовах війни та геополітичних викликів	58
4.2 Український вимір системи енергетичної безпеки Європейського Союзу	62
4.3 Перспективи формування нової системи енергетичної безпеки Європейського Союзу	64
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	72

ВСТУП

Актуальність. У ХХІ столітті енергетична безпека перетворилася на один із ключових чинників міжнародної стабільності та розвитку. Глобальні процеси лібералізації енергетичних ринків, технологічна модернізація, зростання ролі відновлюваних джерел енергії та загострення геополітичних суперечностей зумовили формування нової архітектури енергетичних відносин. У цьому контексті Європейський Союз, як один із найбільших споживачів енергоносіїв у світі, постає перед необхідністю забезпечення надійного, сталого та безпечного енергопостачання для своїх держав-членів.

Російська агресія проти України у 2014 році, а особливо її повномасштабна фаза у 2022 році, стала переломним моментом для енергетичної політики ЄС. Війна оголила критичну залежність Європи від російських енергоресурсів, перетворивши енергетику на інструмент політичного та економічного шантажу. Реакцією на ці виклики стало переосмислення засад енергетичної безпеки, диверсифікація постачань, розвиток відновлюваної енергетики, посилення солідарності всередині ЄС та поглиблення співпраці з надійними партнерами, зокрема з Україною.

Україна, ставши об'єктом російської агресії, водночас утвердилася як стратегічний партнер Європейського Союзу в енергетичній сфері. Її транзитна роль, потенціал розвитку відновлюваної енергетики, а також інтеграція в європейські енергетичні мережі (ENTSO-E) перетворюють державу на важливий елемент системи енергетичної безпеки Європи. Зміцнення співпраці між Україною та ЄС в енергетичному вимірі сприяє не лише відновленню української інфраструктури, зруйнованої війною, але й формуванню нової, більш стійкої архітектури європейської енергетики.

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю глибокого аналізу того, як російська агресія вплинула на трансформацію енергетичної політики ЄС, яким чином змінилися механізми забезпечення енергетичної безпеки та яку роль у цьому процесі відіграє Україна. В умовах затяжної війни

питання енергетичної незалежності, диверсифікації джерел постачання та інтеграції енергетичних систем набувають не лише економічного, а й безпекового значення.

Об'єктом дослідження є енергетична безпека Європейського Союзу.

Предметом дослідження є вплив російсько-української війни на трансформацію енергетичної безпеки Європейського Союзу.

Мета дослідження - визначити зміст трансформації енергетичної безпеки в умовах російської агресії проти України.

Досягнення поставленої мети передбачає реалізацію наступних завдань:

1. Визначити наукові підходи до вивчення проблеми енергетичної безпеки в міжнародних відносинах.
2. Окреслити джерельну базу та методологічні засади дослідження.
3. З'ясувати місце енергетичної безпеки в системі міжнародної безпеки.
4. Встановити інституційні основи та механізми формування енергетичної політики ЄС.
5. Розкрити динаміку еволюції енергетичної безпеки ЄС під впливом російсько-української війни до і після 2014 року.
6. Визначити ключові ініціативи ЄС (зокрема RePowerEU) у сфері енергетичної безпеки.
7. З'ясувати місце України в системі енергетичної безпеки ЄС.
8. Окреслити перспективи формування нової системи енергетичної безпеки Європейського Союзу.

Хронологічні рамки дослідження - період від 2014 р. дотепер, що відповідає тривалості російсько-української війни.

Територіальні межі дослідження охоплюють євроатлантичний безпековий регіон в географічних межах країн-членів ОБСЄ.

Методологічну основу становить застосування міждисциплінарного підходу дослідження. А саме використання системного, контент, інституційного аналізів та порівняльного методу.

Наукова новизна полягає у комплексному дослідженні процесу енергетичної переорієнтації ЄС після початку повномасштабної війни в Україні, а також у визначенні місця України в новій архітектурі європейської енергетичної безпеки.

Практичне значення роботи полягає у можливості використання отриманих результатів для подальших досліджень у сфері міжнародної безпеки, енергетичної політики та євроінтеграції України, а також для формування рекомендацій щодо підвищення стійкості енергетичної системи в умовах гібридних загроз.

Апробація результатів дослідження. Положення кваліфікаційної (магістерської) роботи було представлено в науковій публікації: Магальяс В. Безпека європейської енергетичної інфраструктури. Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені Василя Стуса 2025 Випуск 17. Том. 2.

РОЗДІЛ 1

СТАН ВИВЧЕННЯ ПРОБЛЕМИ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан вивчення проблеми

Російське вторгнення в Україну актуалізувало наукові пошуки щодо необхідності перегляду підходів до вивчення проблеми енергетичної безпеки в міжнародних відносинах. Хоча дана тематика була актуальною ще з 2014 р., саме повномасштабне вторгнення 2022 р. найбільше вплинуло на економічні зв'язки між країнами та підштовхнуло європейські держави до більш рішучих антиросійських санкцій. Вплив на енергетичний сектор був очікуваний, а відповідно – і інтерес до вивчення проблеми, аналізу реакції Європейського Союзу на події війни, пошуку можливостей покращити ситуацію.

По-перше, це українські роботи з теми, які намагалися оцінити енергетичні можливості ЄС та ризики війни для енергетики його країн, таким чином готуючи рекомендації українським посадовцям, енергетикам, бізнес-сектору. По-друге, це роботи європейських дослідників, які переважно цікавилися конкретним впливом як введених санкцій, так і загальних реалій для енергетичного сектору ЄС в конкретний момент, із рекомендаціями як для європейських інтеграційних структур, так і для національних урядів.

Українських дослідників питання значення російського вторгнення для енергетичного сектору ЄС почало цікавити вже у 2022 р. [7]. Вони обґрунтовували думку, що тривале ігнорування європейськими політиками загроз, пов'язаних з залежністю від імпорتنих енергоресурсів та їх використання російським керівництвом у якості геополітичного важеля виявило недоліки попередньої європейської енергетичної стратегії. Дослідник Б. Походенко у 2023 р. провів порівняльний аналіз концепцій енергетичної безпеки Європейського Союзу й України перед подібними викликами, зазначивши серед спільних їх аспектів визнання важливості енергетичної безпеки та приділення їй значної уваги у концепціях обох сторін, а також

активізацію роботи урядів з диверсифікації джерел постачання та покращення енергоефективності [9]. Проте, як зазначають автори, ЄС вже має розвинуту та диверсифіковану систему, а Україна стикається з викликами та обмеженнями. Дослідниками наводяться наступні кроки для забезпечення енергетичної безпеки в Україні: модернізація енергетичної системи, співпраця з ЄС, диверсифікація постачання, покращення енергетичної інфраструктури, підвищення енергетичної свідомості населення України, гармонізація законодавства з європейськими стандартами [9].

Міждисциплінарний підхід характерний для наукової розвідки колективу авторів: доктора військових наук О. М. Семененка, кандидата технічних наук Ю. Б. Добровольського, кандидата економічних наук П. О. Толок, доктора економічних наук А. П. Онофрійчука, кандидата економічних наук В. П. Онофрійчука [94]. Ними було визначено основні напрями підвищення енергетичної безпеки Європейського Союзу на основі наукових програм з використанням відновлюваних джерел енергії, які поступово зменшують попит на органічні викопні види палива, а також проілюстровано процес зміни енергетичної політики ЄС задля зменшення залежності від РФ. Автори також приділили увагу екологічному аспекту зміни ситуації з енергетичною безпекою в ЄС, а також надали прогнози щодо погіршення ситуації на міжнародному енергетичному ринку РФ [94].

У статті 2023 р. М. Цвеліха та І. Яковюка, визначається «lawfare-аспект» (аспект «правової війни») питання теми, а саме той факт, що протягом останніх десятиліть постачання, володіння і контроль над енергоресурсами використовуються російським керівництвом як інструмент своєї зовнішньої політики для посилення політичного впливу не лише на пострадянському просторі, а й на держав-членів ЄС [12]. Відповідно, lawfare-методи були використані для атаки на енергетичний суверенітет країн ЄС одночасно з конвенційною воєнною атакою на Україну. Тобто: вимога платити рублями за газ; припинення газопостачання до окремих держав-членів ЄС, зокрема Польщі, Болгарії, Фінляндії; зменшення обсягів постачання «Північним

потокom»; ігнорування потужностей української ГТС; провокування зростання цін на газ. Це спонукало органи ЄС і національні уряди вдатися до корегування своєї енергетичної політики задля подолання кризи і унеможливлення газового шантажу.

Серед робіт міжнародників варто зазначити статтю А. Атаманенко та В. Піддубного «Вплив російсько-української війни на енергетичну безпеку ЄС» [1]. Вони, подібно до юристів, концентрувалися на взаємозв'язку тривалого процесу «зеленого переходу» в енергетиці ЄС та необхідності відповісти на енергетичну кризу, створену Москвою для послаблення європейської підтримки України. Вони прийшли до висновку, що російсько-українська війна здійснила значний вплив на процес змін у розумінні Європейським Союзом ризиків та загроз у сфері енергетики та сприяла формуванню основ стратегічної енергетичної автономії ЄС, яка до того лише обговорювалася окремими політиками, але не була вагомою ціллю ЄС через доступність російського викопного палива. Дослідники зазначили, що процеси, пов'язані з енергетичною безпекою, мають вплив на ряд політик ЄС щодо зеленого переходу [1].

Окрему групу складають спільні дослідження українських та європейських авторів заради надання рекомендацій українським урядовцям. У 2022 р. вийшло дослідження колективу дослідників (Френцель К., Рибак А., Калинська О.), автори якого визначили негативні фактори початку 2020-х рр. для європейської енергетики: зміни клімату, пандемія COVID-19, і, найголовніша проблема – російське вторгнення в Україну [48]. Дослідники описали небезпеку подальшого використання російського газу країнами ЄС; запропонували різноманітні методи та способи заощадити енергію та допомогти зменшити залежність від постачання російського газу; визначили ризики та загрози в паливно-енергетичній сфері України та країн Західної Європи; розкрили основні статистичні дані та факти залежності країн Європи від паливно-енергетичних ресурсів РФ. Міжнародна економічна співпраця в енергетичному секторі стане одним із найважливіших чинників розвитку

західних країн та їхнього економічного поступу, однак також значущими будуть енергоефективність та створення такого ефективного енергетичного сектору, що базується переважно на відновлюваних джерелах [48]. До цієї ж групи віднесемо дослідження інтернаціонального колективу авторів «Effects of the Russian invasion of Ukraine on climate and energy policies in the European Union's Eastern Partnership and Central Asian countries», підготовлене в контексті політичної ініціативи «Low Carbon Ukraine», спрямованої на лобіювання в Україні політичних рішень з метою використання в економіці низьковуглецевих технологій [91].

Наукові розвідки зарубіжних авторів окремо розглядали питання загроз європейській енергетичній безпеці після російського вторгнення 2014 та 2022 років. У статтях міжнародників 2022–2025 рр., можна побачити різні оцінки і підходи до рекомендацій європейським урядовцям, у тому числі й такі, що збігаються з українськими. Важливо зазначити роботу чеських дослідників 2022 р. Л. Тихого та З. Дубського «The EU energy security relations with Russia until the Ukraine war», у якій проаналізовано становище енергетичної безпеки ЄС станом на момент російського вторгнення в Україну [109]. Воно охоплює 2010 – 2021 рр. та ґрунтується на дискурс-аналізі, що дозволив авторам виокремити три ключові піддискурси в енергетичній політиці ЄС щодо РФ: геополітичний, безпековий, диверсифікаційний [109]. Автори стверджують, що дискурс відіграв ключову роль у формуванні ідентичності ЄС як суб'єкта енергетичної політики. Зокрема, енергетична співпраця з Кремлем все більше підпорядковувалася загальній політичній ситуації, і спроби відокремити енергетику від ширших відносин з РФ розглядалися як неприйнятні для ЄС [109].

Робота 2022 р. Є. Садовської розкриває суттєвий вплив агресії Росії проти України на енергетичні стратегії країн-членів ЄС, зокрема тих, що тривалий час покладалися на дешевий російський газ [90]. Як зазначає авторка, повномасштабна війна стала поштовхом до перегляду пріоритетів – навіть такі держави, як Німеччина, які раніше не підтримували ідею спільних

європейських закупівель газу (на відміну від Польщі, що просувала її ще з 2014 р.), почали розглядати її доцільність. Ключовими для ЄС стали наступні проблеми: зміна джерел енергопостачання, відмова від російських ресурсів на користь більш надійних постачальників, зокрема Норвегії, Катару, Ірану, США, Австралії, Японії, а також через можливі тристоронні угоди з Єгиптом та Ізраїлем. Попри початкові побоювання щодо гальмування реалізації кліматичної політики ЄС в умовах енергетичної кризи [90].

Також у 2022 р. П. Прісекару, експерт Центру європейських студій Інституту світової економіки Румунської академії, критичніше поставився до кліматичного порядку денного ЄС [75]. Він запропонував, що енергетичні проблеми ЄС початку 2020-х рр. були в першу чергу пов'язані з виконанням занадто амбітних цілей Паризької кліматичної угоди та Європейського зеленого курсу, пандемією COVID-19, а вже згодом – з повномасштабною війною в Україні. Автор нагадав, що ще у 2014 р. була ухвалена Стратегія енергетичної безпеки ЄС, яка включала вісім ключових напрямів, а вже у 2015 р. її доповнила стратегія Енергетичного союзу [75]. Дослідниці Кавказького міжнародного університету у роботі 2023 р. «Energy Security Strategy of the European Union in the Background of the Russia-Ukraine War» акцентують увагу на тому, що у XXI столітті питання енергетичної безпеки стало одним із ключових викликів для держав, оскільки енергетична незалежність прямо пов'язана з національною безпекою [56].

Хорхе Е. Віньялес порівняв європейську енергетичну кризу з подіями 1973 р. – нафтовим ембарго, оголошеним країнами ОАПЕК у відповідь на підтримку Ізраїлю у війні Судного Дня [110]. Він зазначив, що використання енергоресурсів як інструменту геополітичного тиску стало знайомим явищем, однак підкреслив, що аналогія з 1973 р. є оманливою. Тодішня криза не поставила під сумнів роль викопного палива в енергетичній системі, тоді як сучасна ситуація розгортається на тлі вже запущеного глобального переходу до низьковуглецевої економіки. За словами Х. Віньялеса, нинішня криза загострила суперечність між двома конкуруючими соціотехнічними

режимами – заснованим на викопному паливі, та тим, що ґрунтується на низьковуглецевих технологіях [110]. Подібних висновків допускається у своєму есеї 2023 р. американська авторка І. Патрахау, яка критикує попередній підхід ЄС до енергетичної безпеки, який базувався на лібералізації ринку і покладав відповідальність за безпеку постачань на приватні компанії[73]. Вона показує, що цей підхід призвів до надмірної залежності від російського газу, ігноруючи геополітичні ризики.

Польська авторка А. Войтович у 2024 р. оглянула трансформацію енергетичної політики Європейського Союзу у відповідь на вторгнення РФ в Україну, звернувши особливу увагу на критичну залежність ЄС від російських енергоресурсів, яка тривала десятиліттями. Авторка зазначила, що ще у 2021 р. Москва залишалася ключовим постачальником не лише газу, а й нафти та вугілля, що свідчило про нехтування країнами ЄС власними декларованими принципами енергетичної безпеки. Війна в Україні спровокувала енергетичну кризу, яка проявилася у стрімкому зростанні цін в країнах ЄС. У відповідь Євросоюз вжив низку короткострокових, але ефективних заходів, зокрема, заповнення газових сховищ і диверсифікація джерел постачання дозволили стабілізувати ситуацію на енергетичних ринках.

Огляд індонезійських спеціалістів з європейських студій 2024 р. підтверджує, що після початку повномасштабної війни РФ проти України енергетична безпека стала пріоритетом на порядку денному Європейського Союзу. Автори проаналізували період 2022–2024 рр. з використанням теорії регіональних безпекових комплексів Б. Бузана та концепції енергетичної безпеки, аби виявити конкретні кроки ЄС у відповідь на енергетичну кризу, спричинену війною [104]. Ігнасіо Урбасос Арбелоа у 2025 р. проаналізував перспективи повернення російської енергії в ЄС після досягнення режиму припинення вогню в Україні [20]. За його словами, навіть у разі припинення війни в Україні на умовах, несприятливих для Києва чи Європейського Союзу, ймовірно, знову постане питання про можливе повернення російських

енергоресурсів до ЄС. Втім, такий сценарій виглядає малоімовірним з огляду на чотири ключові чинники [20].

Розгляд зарубіжних досліджень свідчить про те, що після російського вторгнення в Україну, європейська енергетична безпека стала важливою темою в політичних та наукових дискусіях у світі, особливо в Європі. Автори з різних країн підкреслюють, що війна лише прискорила вже існуючі тренди на зменшення енергетичної залежності від Кремля, а також формування нової ідентичності ЄС як самостійного та відповідального геополітичного актора. Спостерігається наголос на диверсифікації постачань, розвитку відновлюваної енергетики та переході до більш стійких моделей енергоспоживання. Європейські дослідники також вказують на виклики, зокрема внутрішні протиріччя між цілями енергетичної безпеки, кліматичної політики та економічної стабільності, а також на складнощі узгодження позицій між країнами-членами ЄС. В цілому, зарубіжні наукові роботи підкреслюють, що енергетична криза, викликана війною, стала каталізатором важливих стратегічних змін і переосмислення енергетичної політики в Європі, а українські – акцентують увагу на необхідності посилення співпраці між Україною та ЄС у сфері енергетичної безпеки, розвитку альтернативних маршрутів постачання та інтеграції української енергосистеми до європейських стандартів як ключових факторів подолання енергетичної вразливості та зміцнення регіональної стабільності. Попри значний масив публікацій, станом на 2025 рік відсутні ґрунтовні монографічні чи дисертаційні дослідження, які б комплексно розкривали тему енергетичної безпеки Європейського Союзу в умовах російсько-української війни, що визначає високу актуальність та наукову новизну подальшого дослідження, спрямованого на визначення ролі України та трансформації енергетичної політики ЄС у відповідь на виклики безпеки.

1.2. Джерельна база дослідження

Проведення комплексного розгляду енергетичної політики ЄС в контексті повномасштабної війни РФ проти України потребує опори на широку та різнопланову джерельну базу. Міждисциплінарний підхід дозволить охопити як юридичний вимір санкційної політики, так і практичні наслідки її реалізації, оцінити стратегічні плани ЄС щодо енергетичної безпеки та виявити внутрішні суперечності й виклики, що постають у процесі їх реалізації. Проведення комплексного аналізу енергетичної політики ЄС у контексті повномасштабної агресії РФ проти України потребує багаторівневої та різнопланової джерельної бази. У дослідженні використано джерела різних типів, що відображають нормативний, політичний, інституційний, статистичний та аналітичний виміри формування енергетичної політики Європейського Союзу.

У дослідженні використовуються законодавчі та інші нормативні акти. Приклад такого джерела – нормативний акт та юридично обов’язковий регламент Європейського Союзу, прийнятим Радою ЄС 15 березня 2022 року на підставі статті 215 Договору про функціонування ЄС [26]. Регламент (EU) 2022/428 вносить важливі зміни до Регламенту (EU) № 833/2014, який стосується обмежувальних заходів у зв’язку з діями Москви, що дестабілізують ситуацію в Україні [26]. З огляду на юридичний статус документа, він є частиною правового режиму санкцій ЄС, і тому має високу джерельну цінність у вивченні реакції Європейського Союзу на повномасштабне вторгнення РФ в Україну. У документі конкретизовано та значно посилено санкційний тиск на РФ. Регламент охоплює торговельні заборони на експорт технологій і товарів подвійного призначення, обмеження щодо енергетичного сектору, зокрема заборону нових інвестицій, фінансування та надання послуг, пов’язаних з російською енергетикою (окрім ядерної сфери та транспортування енергоносіїв до ЄС). Таким чином, цей регламент демонструє рішучість Європейського Союзу діяти комплексно та скоординовано у відповідь на агресію Росії, одночасно враховуючи власні

економічні та енергетичні потреби. У контексті дослідницької роботи документ може бути використаний як ключове джерело для аналізу санкційної політики ЄС, юридичних механізмів її реалізації та економічної стратегії протидії агресору у сфері енергетичної безпеки [26].

Важливою частиною джерельної бази дослідження є нормативні акти виконавчої влади України, інших країн, органів Ради ЄС, Єврокомісії, Енергетичного союзу. Серед них, Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України, яке опублікувало український аналіз офіційного документу Європейської ради від 26 червня 2025 р., має високий інформаційний потенціал для дослідження, оскільки фіксує актуальні політичні рішення ЄС у сфері енергетичної безпеки на тлі російсько-української війни [99; 100]. Окрему увагу приділено питанню відновлення енергосистеми України, зокрема через її синхронізацію з енергетичною мережею ЄС та адаптацію нормативної бази до європейських стандартів. Такі документи демонструють стратегічну цілеспрямованість ЄС на забезпечення енергетичної незалежності, водночас фіксуючи нову роль України як важливого елементу спільного енергетичного простору об'єднаної Європи [99; 100]. Документ Єврокомісії на запит депутата Європейського парламенту від 19 березня 2025 року є важливим джерелом для дослідження сучасної енергетичної політики ЄС. У ньому фіксується хід реалізації стратегії REPowerEU, зокрема в частині скорочення залежності від російських енергоносіїв: частка російської нафти в імпорті зменшилася до 3%, а газу – до 19% (порівняно з 45% у 2021 році). Водночас Єврокомісія визнає, що російський газ все ще присутній у енергетичному балансі ЄС, тому анонсується дорожня карта для повного припинення імпорту [19].

Також важливим джерелом виступають документи брифінгів Єврокомісії, Брифінг Європейської служби досліджень Європейського парламенту (EPRS) «Енергетична безпека ЄС та війна в Україні: від спринту до марафону» [23]. Як зазначено в записці за підписом експертів Ласс Боем та Алекс Вілсон, ЄС продемонстрував рішучість у зменшенні залежності від

російського газу, однак реальна стратегічна стійкість можлива лише в умовах довгострокового планування, переходу на відновлювану енергетику та інвестицій у інтерконектори [23]. Автори доводять, що ЄС успішно подолав перший рік після повномасштабного вторгнення РФ до України без серйозних енергетичних збоїв. Подальше забезпечення його довгострокової енергетичної безпеки вимагає системного підходу, що включає політичну волю, фінансування, регуляторні стимули та координацію на рівні ЄС. Основними векторами дій визначено: диверсифікацію постачань, розвиток спільного механізму закупівель енергоносіїв, реформу внутрішнього ринку електроенергії з метою стабілізації цін, прискорену електрифікацію та інвестиції у відновлювані джерела енергії.

Аналітична записка Міжнародного енергетичного агентства (ІЕА) - міждержавної організації співробітництва та консультації урядів, що спеціалізується на дослідженні глобальних енергетичних процесів [17]. Документ містить глибокий аналіз впливу війни РФ проти України на світові енергетичні ринки та питання енергетичної безпеки. У записці висвітлюються ключові зміни в структурі світової торгівлі нафтою і природним газом – зокрема, зменшення Москвою експорту до Європейського Союзу та одночасне збільшення поставок до країн Азії та Близького Сходу. Окрему увагу приділено заходам ЄС щодо диверсифікації джерел енергопостачання і зниження залежності від російських енергоносіїв. Крім того, документ підкреслює прискорене зростання виробництва відновлюваної енергії на світовому рівні, що пов'язано з політичними рішеннями після початку війни, а також підтримку України у відновленні і модернізації енергетичної інфраструктури [17].

До джерел «публікації політичних діячів» належить публікація з офіційного блогу Жозепа Борреля, який на момент написання тексту обіймав посаду Високого представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки / віцепрезидента Європейської комісії [24]. У матеріалі викладено як безпосередні наслідки російського вторгнення в Україну для ЄС, так і

стратегічні рішення, до яких схиляється Європейський Союз у відповідь на кризу. Зокрема, йдеться про необхідність енергетичної незалежності від РФ – шляхом диверсифікації постачальників, підвищення енергоефективності та прискореного переходу до відновлюваних джерел енергії [24]. Значну увагу приділено зміцненню обороноздатності ЄС, реформуванню цінової політики на енергоносії та посиленню внутрішньої солідарності між державами-членами.

Вебсайти аналітичних груп також стають у нагоді з пошуку різних аспектів енергетичної безпеки ЄС в умовах російсько-української війни. Проект Low Carbon Ukraine (LCU), розпочатий у вересні 2018 р., є частиною Міжнародної кліматичної ініціативи (IKI) і фінансується Федеральним міністерством із питань довкілля, збереження природи та радіаційної безпеки (відповідно до рішення Бундестагу ФРН). Проект реалізує компанія BE Berlin Economics GmbH [69]. Мета проекту LCU – підтримка українського уряду в проведенні активної, ефективної і перш за все сталої енергетичної та кліматичної політики. Допомога спрямована на посилення політичних процесів у трьох аспектах: довготривала орієнтація, послідовність та обґрунтування фактів. Кінцевою метою політичної поради є ініціювання політичних рішень, які передбачають шлях менших вуглецевих викидів у природу; стабільну та стійку енергетичну політику, яка буде пов'язана із непохитним економічним зростанням, стійкою інфраструктурою та стійкою індустріалізацією [69].

Отже, джерельна база дослідження енергетичної політики ЄС у контексті повномасштабної війни РФ проти України є широкою, багаторівневою та міждисциплінарною. Вона охоплює нормативно-правові документи Європейського Союзу, діловодну документацію, офіційне листування, аналітичні записки як інституційного, так і незалежного походження, матеріали міжнародних організацій, публікації ЗМІ та політичні заяви високопосадовців. Комплексний підхід до джерельної бази дозволяє відобразити як юридичні механізми та стратегічні засади санкційної та

енергетичної політики ЄС, так і реальний стан її імплементації, виявити внутрішні суперечності та практичні виклики. Залучення документів різного типу забезпечує цілісне бачення політики ЄС: формулювання політичних рішень, їх практичне втілення, оцінки ефективності та впливу на геополітичну ситуацію. Така різноплановість джерел підсилює аналітичний потенціал дослідження та створює основу для об'єктивної і критичної оцінки трансформацій енергетичної безпеки ЄС у відповідь на воєнну агресію РФ.

1.3. Методологічні засади дослідження

Огляд енергетичної політики Європейського Союзу в умовах повномасштабної війни РФ проти України базується на міждисциплінарному підході, який поєднує, в першу чергу, елементи міжнародних відносин, а також міжнародного права, безпекознавства та енергетичних студій. Такий підхід зумовлений складністю та багаторівневістю предмета дослідження, який охоплює як нормативно-правові рішення ЄС, так і їхню практичну реалізацію в умовах затяжної геополітичної кризи. Насамперед застосовано загальнонаукові підходи, серед яких ключове місце займає системний аналіз. Він дозволив розглядати політику ЄС як цілісну систему, що складається з інституційних механізмів, стратегічних рішень, нормативно-правових документів та економічних наслідків їх реалізації.

Був використаний системний аналіз, який дозволив розглядати енергетичну політику ЄС як цілісну, взаємопов'язану систему. Ця система складається з інституційних механізмів прийняття рішень, правових норм та регуляторних документів, економічних чинників, а також політичних і геополітичних стимулів, що впливають на поведінку держав-членів. Системний підхід забезпечив можливість виявити взаємозалежності між рішеннями ЄС у сфері енергетики, інтересами держав-членів, зовнішніми загрозами та внутрішніми економічними процесами, а також пояснити, чому та як змінювалися політичні пріоритети Євросоюзу під впливом російської агресії та глобальної енергетичної нестабільності [27; 2; 56].

Важливу роль відіграє інституційний аналіз, спрямований на дослідження ролі Європейської комісії, Європейської ради, Європейського парламенту та інших структур ЄС у процесі вироблення енергетичної політики. Оскільки енергетичні питання перебувають на перетині компетенцій національних урядів і наднаціональних органів, інституційний підхід дозволив з'ясувати, як саме механізми колективного врядування враховують національні інтереси, як вони впливають на формування спільних санкційних пакетів, стратегії енергетичної солідарності чи програми модернізації енергетичної інфраструктури. Особливе значення інституційного аналізу полягає у здатності виявити політичні обмеження та можливості, що формуються в структурі прийняття рішень, а також пояснити відмінності у позиціях держав-членів щодо імпортозалежності від РФ та шляхів її подолання [49].

Також широко застосовувався порівняльний метод для аналізу змін у законодавстві ЄС щодо санкційного тиску на енергетичний сектор Росії. За допомогою цього методу було проведено порівняння нормативних актів до і після початку повномасштабного вторгнення РФ, що дало можливість простежити еволюцію підходів ЄС до енергетичної безпеки та її правового забезпечення [19; 27].

Застосовано контент-аналіз аналітичних матеріалів, публікацій у ЗМІ та політичних заяв, що дозволяє виокремити ключові дискурси, тенденції та суперечності в оцінці ефективності енергетичної політики ЄС. Особливу увагу приділено інституційному аналізу, який допомагає зрозуміти функціонування органів ЄС (Єврокомісії, Європейської Ради, Європарламенту) у виробленні та імплементації відповідної політики [49].

У контексті співвідношення між декларативними документами та фактичною поведінкою держав-членів ЄС у сфері енергетики застосовано елементи критичного підходу. Він дозволяє поставити під сумнів офіційні наративи, порівнявши політичні заяви з реальними економічними даними

щодо імпорту російських енергоносіїв, зокрема за даними незалежних аналітичних центрів [78; 101].

Розширене застосування цих методів у поєднанні з міждисциплінарною теоретичною базою забезпечило можливість комплексно дослідити трансформацію енергетичної політики ЄС від періоду до 2014 року до сучасного стану, що характеризується активною відмовою від російських енергоносіїв, розбудовою нової інфраструктури та прискоренням зеленого переходу. Завдяки цьому вдалося не лише проаналізувати поточний стан енергетичної безпеки, а й оцінити політичні та інституційні механізми, які зумовлюють адаптацію Євросоюзу до нових загроз і можливостей.

Узагальнюючи, методологія дослідження поєднує системний, інституційний, критичний та контент-аналітичний підходи. Їх синергія дозволила всебічно й об'єктивно вивчити динаміку енергетичної безпеки ЄС у контексті російсько-української війни, а також зрозуміти, як енергетична політика перетворилася на один із ключових інструментів забезпечення стратегічної автономії та міжнародної безпеки Європейського Союзу.

РОЗДІЛ 2

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

2.1. Енергетична безпека як складова міжнародної безпеки

Енергетична безпека є однією з ключових складових сучасної системи міжнародної безпеки, адже стабільність постачання енергоресурсів безпосередньо впливає на політичну, економічну та військову стійкість держав. Енергетичний компонент став невід'ємною частиною міжнародного порядку денного, охоплюючи такі аспекти, як доступ до ресурсів, диверсифікацію джерел постачання, захист інфраструктури та запобігання використанню енергетики як інструменту політичного тиску чи елементу гібридної війни.

Хоча енергетичні послуги є невід'ємною складовою повсякденного життя, питання енергетичної безпеки набуло значення як об'єкт державної політики лише на початку XX століття. Саме в цей період розпочалися глибокі трансформації енергетичних систем, що збіглися з розвитком нових методів ведення війни, а саме використання методів гібридної та інформаційної війни, коли стратегічна важливість енергетичних ресурсів стала очевидною. Як зазначає сербський професор міжнародних відносин О. Новікау, під час Другої світової війни контроль над енергетичними ресурсами, зокрема нафтою, став визначальним чинником військової стратегії [45; 84]. Стратегічні рішення воюючих сторін часто зумовлювалися необхідністю гарантувати безперервність енергопостачання або позбавити противника доступу до ресурсів. Це, зокрема, проявилось в діях Японії, спрямованих на окупацію Східної Індії та напад на Перл-Гарбор, а також у намаганнях Німеччини встановити контроль над нафтовими регіонами Каспію [22].

Енергетичні кризи 1970-х років стали переломним етапом у формуванні сучасного розуміння енергетичної безпеки, вивівши це питання на передній план глобального безпекового дискурсу. У цей період Сполучені Штати

Америци, Канада, держави Західної Європи, Австралія та Нова Зеландія, зіткнулися з гострим дефіцитом нафти та стрімким зростанням її цін. Як зазначав американський дослідник Джозеф Най у своїй роботі «Енергія та безпека», передумови енергетичної кризи полягали у досягненні пікових рівнів видобутку нафти в низці провідних країн-виробників, серед яких Сполучені Штати Америки, Венесуела, Іран та Федеративна Республіка Німеччина [72]. Це спричинило посилення залежності промислово розвинених держав від імпортих енергоресурсів і водночас призвело до концентрації значного впливу в руках країн-експортерів, насамперед членів Організації країн-експортерів нафти (ОПЕК). Саме події 1970-х років сприяли усвідомленню необхідності диверсифікації джерел постачання енергоресурсів та формуванню стратегічних підходів до забезпечення енергетичної безпеки на національному і глобальному рівнях.

Як зазначав Роберт Дж. Лібер, «енергія стала питанням безпеки, коли постачання нафти, а пізніше й можливість оплачувати її, стало питанням національного виживання» [35, с. 103-106]. Ці кризи кинули виклик традиційній військовій орієнтації безпекових досліджень. Джозеф Най підкреслив цю дисбалансність, зазначаючи, що ймовірність прямого військового нападу, такого як просування радянських танків по німецькій рівнині, була низькою, тоді як ймовірність переривання поставок нафти через конфлікти на Близькому Сході значно вища, проте США були менш готові до енергетичної надзвичайної ситуації, ніж до військового нападу [72, с.233-235].

Таким чином, енергетична безпека стала невід'ємною частиною міжнародної політики і, відповідно, зовнішньої політики держав. Історично дослідження міжнародної безпеки концентрувалися на безпеці у біполярному світі, тому безпека інших держав розглядалася переважно через призму того, як вона впливає на безпеку наддержав. Тому дискусії щодо енергетичної безпеки під час холодної війни здебільшого стосувалися безпеки США, а питання енергетичної безпеки інших держав обговорювалося в контексті глобального суперництва наддержав. Навіть найближчі союзники США, такі

як Західна Європа та Японія, головним чином турбувалися про те, як забезпечення їхньої енергетичної безпеки може вплинути на відносини з США та національну безпеку цієї держави [65, с. 44-52].

У публікації «Енергетична безпека – надзвичайно важливе питання для членів і партнерів Альянсу», розглянуто еволюцію підходів НАТО до забезпечення енергетичної безпеки, що пройшли шлях від обережних політичних рамок 2008 року до стратегічно структурованої політики початку 2020-х [21]. Хоча й робота присвячена питанню реакції ЄС на енергетичний шантаж кремлівського диктатора, слід також розглянути кореляцію цього питання із безпековим альянсом НАТО, адже саме ці дві організації співпрацюючи, зможуть побороти спільного ворога - рф. Початково питання енергетичної безпеки увійшло до порядку денного Альянсу після саміту в Бухаресті 2008 року, коли було підготовлено перший конфіденційний звіт, який визначив основні напрями дій, але без конкретизації інструментів. Це обумовлювалося тим, що НАТО не є енергетичною організацією, а енергетичний сектор залишався сферою національної компетенції держав-членів [21]. Проте наступного десятиліття глобальні події — насамперед зростання кіберзагроз, теракти проти енергетичної інфраструктури, піратство на морських маршрутах постачання, екологічні катастрофи й поширення нетрадиційних джерел енергії — змінили міжнародний ландшафт безпеки та примусили Захід виробити більш системний і прагматичний підхід до енергетичних викликів. Важливим каталізатором трансформації стала агресивна політика рф, яка послідовно використовує енергетику як інструмент зовнішньополітичного тиску та елемент гібридної війни, зокрема у відносинах з Україною. У відповідь Альянс визначив три напрями своєї діяльності: розвиток обізнаності через обмін розвідданими та політичні консультації, підтримку захисту критичної енергетичної інфраструктури через навчання і тренування, а також підвищення енергоефективності у військовому секторі [3].

Як було згадано раніше, після російської окупації Криму 2014 року, енергетична безпека набула нового значення. Дії Росії, спрямовані на маніпуляції цінами на газ, захоплення українських енергетичних активів на окупованих територіях, підтвердили, що енергетика може бути зброєю у конфліктах нового типу. Це спонукало НАТО активізувати програми кіберзахисту енергомереж, включати енергетичні сценарії у військові навчання та розвивати концепцію «розумної енергетики» разом із ЄС, спрямовану на підвищення енергоефективності військових структур [15]. Найяскравішим проявом зміни стратегії РФ стало використання проекту «Північний потік-2» як геополітичного важеля тиску [13]. Його запуск мав би обійти українську газотранспортну систему, позбавити Україну значної частини транзитних доходів та зменшити її стратегічне значення для ЄС як транзитної держави. Росія, використовуючи енергоресурси як інструмент впливу, систематично застосовувала енергетичний шантаж, а саме обмежувала постачання газу, створювала штучні дефіцити, підвищувала ціни та погрожувала повним припиненням експорту у випадку політичних розбіжностей.

Події 2022 року, а саме початок повномасштабного вторгнення, радикально змінили енергетичний ландшафт Європейського Союзу. Кремль відкрито використовував енергетику як інструмент тиску та зброю війни: зокрема, постачання природного газу через газопровід Північний потік-1 («Nord Stream 1») спочатку були обмежені, а згодом фактично припинені під приводом «технічних проблем» [53]. Водночас проєкт Північний потік-2 («Nord Stream 2») так і не був введений в експлуатацію - його сертифікацію призупинила Німеччина після визнання Росією так званих «ДНР» і «ЛНР» [53]. Згодом дії Росії були розцінені як прояв енергетичного тероризму, адже Росія розпочала дії, спрямовані на дестабілізацію енергетичних ринків, створення соціальної напруги в країнах-членах ЄС, а також на спробу змусити західні держави обмежити політичну й військову підтримку України. У відповідь ЄС запустив масштабну програму енергетичної трансформації

REPowerEU, яка мала на меті повну відмову від російських енергоносіїв, диверсифікацію поставок та розвиток відновлюваних джерел енергії [39; 14].

Підбиваючи підсумки, слід зазначити - енергетична безпека сформувалася як одна з ключових складових системи міжнародної безпеки, що визначає політичну, економічну й військову стабільність держав. Її еволюція відбулася під впливом історичних подій — від індустріальних змін початку XX століття та світових воєн до енергетичних криз 1970-х років, які вперше поставили питання енергопостачання у центр глобальної політики. Саме тоді енергетика набула статусу фактору національного виживання, а поняття «енергетична безпека» стало фундаментом нових стратегічних підходів до державної політики.

Дослідження показують, що енергетична безпека охоплює не лише економічний чи технічний вимір, а й геополітичний, а саме як інструмент впливу у міждержавних відносинах. Приклади використання енергетичних ресурсів як засобу тиску підтверджують, що контроль над енергопостачанням може прямо визначати політичну поведінку держав, їхню зовнішню політику та рівень безпеки. Після російської окупації Криму 2014 року, енергетична безпека стала елементом колективної оборони та протидії гібридним загрозам. Позиція Заходу, яка пройшла шлях від формального визнання важливості енергетичних питань до створення спеціалізованих структур і партнерств, демонструє перехід від впливу РФ на цю сферу. Отже, енергетична безпека нині розглядається як глобальне явище, що поєднує питання ресурсного забезпечення, політичної стабільності, кіберзахисту, екологічної стійкості та запобігання гібридному впливу. Вона є не лише складовою національної безпеки, а й одним із центральних чинників формування сучасного міжнародного порядку.

2.2. Інституційні основи формування стратегії енергетичної безпеки Європейського Союзу

Енергетична безпека є одним із ключових компонентів внутрішньої та зовнішньої політики Європейського Союзу, що набуває особливої ваги в умовах глобальних геополітичних трансформацій, нестабільності енергетичних ринків та необхідності переходу до сталих джерел енергії. Інституційний вимір забезпечення енергетичної безпеки ЄС формується в межах багаторівневої системи управління, яка охоплює як наднаціональні, так і міжурядові механізми. Ця система спрямована на координацію енергетичної політики держав-членів, гармонізацію правових норм та створення спільного енергетичного ринку. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз ролі інституцій ЄС, їхніх повноважень, функцій та взаємодії у процесі формування стратегічних підходів до енергетичної безпеки, а також аналіз взаємодії тих інституцій з інституціями національних держав, що є членами ЄС.

У межах інституційного підходу особливої уваги заслуговує роль оформлення енергетичної політики, що розкриває не лише інтереси, а й ідентичність Європейського Союзу як геополітичного актора. Дослідження чеських вчених Лукаша Тихого та Збінека Дубського демонструє, як на основі аналізу політичного дискурсу в офіційних заявах та документах ЄС у 2010–2021 роках були виокремлені три ключові піддискурси: геополітичний, безпековий та диверсифікаційний [111]. Кожен із них репрезентує не лише змістовне наповнення енергетичної політики, але й специфічну роль інституцій у її формуванні. Доцільно буде, спираючись на ці напрями дискурсу, що існували навколо енергетичної політики ЄС до 2022 року, зрозуміти інституційний стан органів ЄС протягом цього періоду.

Зокрема, безпекова парадигма домінувала у період 2014–2015 рр., одразу після анексії Криму. Він був тісно пов'язаний із заявами Європейської ради, Європейської комісії та окремих комісарів, що акцентували увагу на енергетиці як потенційному інструменті політичного тиску з боку Москви.

Цей дискурс посилив інституційні зусилля щодо зміцнення Енергетичного союзу (Energy Union), офіційно започаткованого у 2015 р., і став поштовхом до законодавчих ініціатив, спрямованих на посилення прозорості газових контрактів, диверсифікацію джерел постачання та розвиток інфраструктури сполучення (interconnectors) між державами-членами [111]. Як зазначають Тихий та Дубський, у цьому наративі ЄС позиціонує себе як «актор на мапі енергетичної геополітики» та «велика держава», здатна впливати на міжнародне середовище. РФ, у свою чергу, фігурує як геополітичний суперник, що використовує енергетичні ресурси як засіб впливу. Відтак енергетична політика перестає бути лише інструментом забезпечення постачання – вона стає складовою геостратегічної ідентичності ЄС [110].

Розгляд геополітичного дискурсу активізувався після 2016 р., відображав зростаючу інституційну готовність ЄС розглядати себе як незалежного (першою чергою, від інтересів США та РФ) геополітичного актора, спроможного впливати на зовнішнє середовище та захищати власні стратегічні інтереси. Цей підхід знайшов вияв у позиції Європейського парламенту щодо проєкту «Північний потік-2» та у формуванні рішень, спрямованих на підтримку транзитного потенціалу України. У цьому контексті інституції ЄС виконували адміністративну чи нормотворчу функцію [111]. З іншого боку, як зазначають американські критики ЄС, енергетична безпека Євросоюзу у пошуку незалежності від викопних ресурсів РФ або «альтернатив» від США (наприклад, ідея закупівель скрапленого природного газу), все одно приходить до залежності від іншого недемократичного режиму – Комуністичної партії Китаю, яка контролює ринок ресурсів і обладнання для ремонту і підтримки багатьох «зелених» енергетичних альтернатив, при цьому має власні інтереси щодо балансу сил у Європі [73]. У такій рамці держави-члени змушені адаптовувати власні політики відповідно до нової логіки. Координація енергетичної політики з наднаціональним рівнем набуває не лише адміністративного чи правового характеру, а й стає частиною

ширшого ідеологічного процесу – формування політичної суб'єктності через дистанціювання від РФ.

У цілому, геополітична парадигма ґрунтується на наративі захисту від зовнішньої сили, у якому наголошується на важливості спільної енергетичної стратегії, політики солідарності та досягнення енергетичної незалежності, через що його акцентувала саме зовнішня загроза зі сходу, ставши підґрунтям для «зеленого переходу». Втілення Європейського зеленого курсу (European Green Deal) в цьому контексті розглядається європейськими дослідниками міжнародних відносин не лише як кліматична ініціатива, але й як засіб «послаблення впливу геополітичних суперників» ЄС [110].

Диверсифікаційне питання у свою чергу відображало інституційну активність у напрямі розвитку стратегічного партнерства з країнами Каспійського регіону, Середземномор'я та Північної Африки, а також просування ініціатив щодо імпорту СПГ (скрапленого природного газу) з США та Катару. У цьому процесі важлива роль належала як Єврокомісії (зокрема Генеральному директорату з енергетики), так і агентствам на кшталт ACER (Агентство співробітництва енергетичних регуляторів), що координують технічні та ринкові аспекти диверсифікації постачань [74]. Уряди окремих країн, особливо тих, які тривалий час залежали від російських енергоносіїв, як-от Німеччина чи Угорщина, опинилися під тиском необхідності перегляду власної зовнішньоекономічної політики. І якщо у випадку першої підхід до московської енергетики довелося змінити після вторгнення у 2022 р., то остання залишається форпостом московських інтересів на ринку енергетики Європи, нехтуючи як європейськими ініціативами, так і американським дипломатичним впливом. Правий, консервативний, проросійський уряд Угорщини під керівництвом Віктора Орбана відкидає як «зелений перехід», так і перехід до альтернативних російських викопних ресурсів. Як приклад, виступаючи на російському форумі «Russian Energy Week» у 2025 р., міністр закордонних справ Угорщини Петер Сійярто заявив, що Угорщина нібито постраждає, якщо її відірвуть від

російських джерел енергопостачання, і повторив, що країна не дозволить зовнішнього тиску при прийнятті рішень щодо енергопостачання [74].

За словами міністра, національні інтереси мають першочергове значення для Будапешта. При цьому він висловив ідеологічно забарвлені думки щодо всієї ситуації: «Росія ніколи нас не підводила. Поставки завжди здійснювалися... Контракти завжди виконувалися. І моє єдине питання – чому ми повинні розривати ці відносини... Європа вимагає, щоб наша країна відмовилася від одного з двох трубопроводів в рамках диверсифікації. Як ви можете думати, що один трубопровід безпечніший за два? Це божевілля» [74]. На Угорщину спробував чинити тиск Президент США Дональд Трамп, бажаючи залучити країну до постачання Сполученими Штатами СПГ, відірвавши від економічної підтримки Кремля, він отримав низку аргументів від В. Орбана, з якими погодився. Як у ході зустрічі з Президентом України В. Зеленським зазначив Д. Трамп: «Угорщина перебуває у скрутному становищі, бо має єдиний трубопровід, який існує вже багато-багато років. І вона не має виходу до моря... Їм дуже важко діставати нафту. Я це розумію» [62]. Як легко помітити, порівнявши цитату П. Сійярто перед росіянами та Д. Трампа перед американськими та українськими журналістами, «економічна» аргументація на користь збереження залежності від енергетичних ресурсів з РФ просто фіктивна: сам П. Сійярто каже про два трубопроводи, а Трамп - про один-єдиний, без якого Угорщині ніяк; «важко діставати нафту» Угорщині, бо та відмовляється від альтернативних постачань від сусідів [59]. «Вихід до моря» – періодичний для влади В. Орбана ідеологічний штамп, що надсилає до де-факто закріплених в угорському основному законі земель «поширення історичної конституції» та «Корони Святого Іштвана», серед яких – територія нині незалежної Республіки Хорватія, яку орбанівський режим кличе не інакше як «нашим вкраденим виходом до моря» вже не перший рік, незважаючи на пропозиції диверсифікації енергетичного постачання як на рівні інституцій ЄС, так і на

національному рівні з боку влади Хорватії, а також ігноруючи, що з лютого по вересень 2025 р. [99; 59].

Хорватія вже виділила окремий порт для задоволення постійних вимог Угорщини, на що П. Сійярто відповів лише новими звинуваченнями у тому, що «хорвати нас експлуатують... Хорвати наживаються на воєнній ситуації [25; 11]. Хорвати досі стягують з нас воєнний податок, бо з початку війни вони підвищили транзитний збір для нафтопроводу у п'ять разів вище середнього європейського референтного значення» [18; 28]. Тим не менш, Д. Трамп зробив вигляд, що прийняв аргументи В. Орбана за чисту монету – великою мірою є резонно вважати причиною цього ідеологічну близькість адміністрації Президента США та уряду Угорщини. Це також свідчить про те, що навіть станом на 2025 р. фактор диверсифікації не вичерпаний, при чому він залишається змішаним з геополітичним дискурсом. Причини цього в тому, що Кремль і Білий Дім не залишають спроб вплинути на енергетичну безпеку ЄС, а окремі країни ЄС нехтують інтересами решти країн Євросоюзу заради впровадження власної ідеологічно-політичної програми у супротиві «зеленому переходу», глобалізації, єврооптимізму.

Водночас інші держави (зокрема Польща, Литва, Латвія та Естонія) активно підтримували підхід, у якому диверсифікація джерел постачання та скорочення залежності від РФ отримують не лише економічне, а й політичне та ідентифікаційне обґрунтування [109]. В цілому інтеграція національних політик до загальноєвропейського енергетичного проєкту відбувалася не лише через інституційний примус, а й шляхом символічного залучення до дискурсу, який формує нову геополітичну роль ЄС у світі.

Розглянувши теоретичні моменти функціонування інституційних основ енергетичної безпеки ЄС, варто також зазначити про практичне втілення цієї безпеки інституціями Євросоюзу. Ці інституції не лише ухвалюють стратегічні рішення, а й забезпечують координацію між державами-членами, визначають пріоритети розвитку, здійснюють нормативне регулювання й оперативне реагування на енергетичні кризи. Інституційна архітектура цієї

політики складається з ряду органів, наділених різними повноваженнями – від нормотворчих до виконавчих та консультативних.

Центральним актором є Європейська Комісія, яка виступає ініціатором законодавства у сфері енергетики та координує його імплементацію. Комісія визначає довгострокові цілі – зокрема, у межах стратегічних документів, як-от Європейський зелений курс або Енергетичний союз. Через Генеральний директорат з енергетики (DG ENER) вона забезпечує реалізацію нормативної бази, зокрема щодо ринкової лібералізації, диверсифікації постачання, зменшення викидів парникових газів та інтеграції відновлюваних джерел енергії. Єврокомісія також роз'яснює постулати політики Європейського Союзу щодо питання енергетичної безпеки окремим депутатам Європейського Парламенту та урядам держав-членів [19].

Рада Європейського Союзу, у якій представлені міністри енергетики держав-членів, виконує функцію погодження пропозицій Комісії та відображає національні інтереси у формуванні спільної політики. Саме в цьому органі особливо проявляється напруга між наднаціональними амбіціями та прагненням держав зберегти контроль над власним енергетичним сектором. Водночас у кризових ситуаціях, як-от у 2022–2023 рр., Рада виявила спроможність до швидкої координації рішень – зокрема, запровадження спільних механізмів закупівлі газу та заповнення сховищ, одночасно з введенням санкцій проти енергетичного ринку РФ [27].

Європейський Парламент відіграє дедалі важливішу роль як співавтор нових енергетичних ініціатив, особливо в контексті кліматичної політики, де він послідовно підтримує більш жорсткі екологічні та безпекові стандарти. Парламентська риторика також істотно впливає на дискурсивне оформлення енергетичних пріоритетів – формулювання загроз, визначення наративів незалежності та солідарності, підтримка країн-транзитерів, таких як Україна. Крім того, у Європейському Парламенті презентуються ідеї щодо подальших політичних рішень, потенційних реформ, разом із презентацією аналітичних

матеріалів за результатами попередніх умов відповіді на кремлівський виклик енергетичній безпеці Європейського Союзу [23].

Особливу роль у технічному та стратегічному аспектах відіграє Агентство з співпраці енергетичних регуляторів (ACER), створене для координації між національними регуляторами, а також ENTSO-E (Європейська мережа операторів систем передачі електроенергії), що відповідає за технічну синхронізацію мережі та безпеку постачання [16; 89]. Ці структури забезпечують технічне підґрунтя для реалізації політичних рішень. Вони реагують на загрозу енергетичній безпеці з боку Росії, співпрацюючи в оцінках ризиків та звітах про безпеку постачання, щоб виявити потенційні загрози та спланувати контрзаходи. Сезонні прогнози ENTSO-E та інші аналізи оцінюють ризики, пов'язані з зовнішніми факторами, такими як вторгнення Росії в Україну, та потенціал скорочення поставок, тоді як ACER підтримує ці зусилля та надає рекомендації. Ці агентства працюють над зміцненням енергетичної системи ЄС, координуючи дії з державами-членами для розширення транскордонних потужностей, диверсифікації джерел енергії та підвищення стійкості до майбутніх перебоїв у постачанні енергії [16; 89].

Слід також згадати Європейську Раду, яка хоч і не має законодавчих функцій, проте визначає стратегічні напрями енергетичної політики на найвищому рівні. Саме цей орган, що об'єднує глав держав і урядів, забезпечує легітимність складних рішень, які стосуються енергетичної безпеки, наприклад – поступової відмови від російських енергоносіїв. Ще до початку повномасштабного вторгнення РФ у 2022 р. Європейська рада запросила 25 січня 2021 р. Єврокомісію підготувати нову Зовнішню енергетичну стратегію. У відповідь на енергетичну кризу, спричинену вторгненням Росії в Україну (з 2014 р.), та реальну загрозу зміни клімату, ця Стратегія пов'язує енергетичну безпеку з глобальним переходом до чистої енергії через зовнішню енергетичну політику і дипломатію інституцій ЄС, про що йдеться у прес-релізі 2021 р.: «ЄС продовжуватиме підтримувати енергетичну безпеку та

«зелений» перехід України, Молдови і країн-партнерів, які є його безпосередніми сусідами [8]. У Стратегії визнається, що вторгнення Росії в Україну має глобальний вплив на енергетичні ринки, зачіпаючи, зокрема, країни-партнери, що розвиваються. ЄС продовжуватиме надавати підтримку безпечній, стійкій та доступній енергії у всьому світі» [8].

Інституційним викликом в умовах війни Москви проти України став «Європейський зелений перехід», або «зелений курс» (European Green Deal) [68]. Цей курс передбачає комплексну трансформацію енергетичної системи й економіки – декарбонізацію, перехід до відновлюваних джерел, енергоефективність, зміну моделей виробництва й споживання. Це вже є достатньо складними реформами для мирного часу, але повномасштабне вторгнення РФ в Україну створило кілька особливих викликів. Через руйнування об'єктів енергетики, транспорту та виробничих мереж в Україні, країні-транзитері, значна частина коштів ЄС має йти на допомогу заради миттєвого відновлення енергоресурсів в Україні, що часто не враховує екологічні критерії ЄС. Як зазначається у роботі К. Лещенко, один з викликів – «обмежений доступ до кліматичного фінансування» та необхідність адаптації регуляцій до стандартів ЄС [68].

Фрагментованість повноважень між інституціями ЄС, не кажучи вже про «егоїстичні» рішення урядів країн-членів, як вище обговорювалося на прикладі Угорщині, також уповільнює прийняття рішень і їхню імплементацію [59]. З метою боротьби з уповільненням національними урядами втілення загальноєвропейської енергетичної політики, Єврокомісія опублікувала рекомендацію щодо боротьби з повільними і складними дозволами для великих проєктів стосовно відновлюваних джерел енергії і цільову поправку до Директиви з відновлюваної енергетики щодо визнання відновлюваних джерел енергії головним суспільним інтересом. Згідно з рекомендацією, спеціальні зони для відновлюваних джерел енергії повинні бути запроваджені державами-членами зі скороченням та спрощенням дозвільних процесів у районах з нижчими екологічними ризиками. Щоб

допомогти швидко визначити такі «перехідні» області, Комісія надає доступ до баз даних про екологічно чутливі райони – частини цифрового картографічного інструменту для географічних даних, пов'язаних з енергетикою, промисловістю та інфраструктурою [8].

Війна з 2014 р. та повномасштабне вторгнення РФ в Україну в 2022 р. змусили ЄС і держави-члени шукати способи прискорити перехід від російських поставок, диверсифікувати маршрути, використання СПГ, поновлюваних джерел – усе це потрапляє у межі EGD, але наповнюється також вимогами безпеки [8]. План REPowerEU – яскравий приклад того, як Єврокомісія використовує EGD не лише для кліматичних цілей, але й як стратегічний інструмент енергетичної автономії ЄС під тиском геополітичної ситуації. Ухвалена у 2021 р. зовнішня енергетична стратегія ЄС сприяє диверсифікації енергетики та побудові довгострокових партнерських відносин з постачальниками, включно зі співпрацею, пов'язаною з водневими або іншими «зеленими» технологіями [69; 91].

Отже, інституційне забезпечення енергетичної політики Європейського Союзу сформоване у вигляді складної багаторівневої системи, в якій взаємодіють наднаціональні органи, міжурядові структури, а також спеціалізовані технічні агентства. Центральну роль у процесі формування політики відіграють Європейська Комісія, Рада ЄС, Європейський Парламент, Європейська Рада, ACER та ENTSO-E. Вони забезпечують як стратегічне планування і законодавче регулювання, так і технічну координацію та реагування на енергетичні кризи. Упродовж останнього десятиліття, особливо з 2014 року, енергетична політика ЄС зазнала значного впливу зовнішньополітичних чинників, що відобразилося у зміні дискурсивних підходів до енергетичної безпеки. Геополітичний, безпековий та диверсифікаційний дискурси, виявлені в офіційній риторичі та документах інституцій ЄС, стали не лише відображенням загроз, а й інструментом інституційної трансформації ЄС як політичного актора. Енергетична політика надалі набуває ознак ідентифікаційної та геостратегічної платформи, як на

рівні всього ЄС, так і для ідеологічних платформ окремих країн-членів. Європейський зелений курс виступає одночасно інституційним викликом і стратегічним інструментом посилення енергетичної автономії ЄС. Умови повномасштабної війни, розв'язаної РФ проти України, посилили потребу в координації між інституціями ЄС, одночасно загостривши суперечності між наднаціональними ініціативами та національними інтересами окремих держав-членів. Приклад Угорщини демонструє, що внутрішньополітичні ідеологічні орієнтири можуть блокувати реалізацію спільних енергетичних стратегій, послаблюючи ефективність інституційного механізму.

2.3. Енергетична складова системи європейської безпеки

Енергетична безпека посідає центральне місце у структурі міжнародної безпеки, визначаючи не лише економічну стабільність, а й політичну цілісність як держав, так і наддержавних інтеграційних об'єднань, до яких можна віднести ЄС. Саме через це санкції на енергетичні ресурси стають такими важливими елементами гібридних конфліктів. Як було визначено у попередньому підрозділі, для Європейського Союзу енергетичний вимір став одним із ключових чинників, що впливає на його інституційну стійкість, зовнішньополітичну автономію та спроможність діяти як самостійний геополітичний суб'єкт. Десятирічна залежність від імпорتنих енергоресурсів, зокрема з Російської Федерації, перетворила енергетику на потенційне поле стратегічного суперництва, у межах якого почали формуватися нові механізми колективного захисту та взаємозалежності. У цьому контексті енергетична безпека Європейського Союзу постає як фундаментальний елемент в основі загальноєвропейської безпекової архітектури, покликаний забезпечити стабільність і цілісність Євросоюзу перед зовнішніми та внутрішніми викликами, у тому числі асиметричними – адже так само як ЄС залежав від російських енергетичних ресурсів, так і Кремль залежав від великих сум, які отримував за ці ресурси.

Енергетична безпека має велике значення для міжнародної безпеки, оскільки стабільний доступ до енергоресурсів безпосередньо визначає політичну автономію держав і стійкість міжнародних інституцій. У контексті Європейського Союзу ця залежність має комплексний характер – охоплює економічний, технологічний, екологічний та політичний виміри. Енергетична безпека виступає передумовою функціонування внутрішнього ринку, інструментом реалізації зовнішньої політики та критичним чинником підтримання соціальної стабільності. Європейська модель безпеки, що історично спиралася на принципи взаємозалежності та колективної відповідальності, з початку XXI століття набула виразного енергетичного виміру, у якому питання постачання, диверсифікації джерел та кліматичних зобов'язань стали невіддільними від загальних стратегій безпеки. Поборники захисту від зміни клімату аргументували це таким чином: «Хоча ЄС майже не має нафти та газу, він багатий на сонячне світло, вітер та воду» [58].

Для ЄС енергетична безпека є не лише складовою економічного розвитку, а й частиною ширшої концепції міжнародної стабільності, що інтегрує політичні, екологічні та гуманітарні аспекти. Європейська стратегічна культура виходить із того, що конфлікти, пов'язані з енергетикою, становлять пряму загрозу міжнародному порядку, а тому контроль над критичною енергетичною інфраструктурою та стабільність поставок розглядаються як питання колективної оборони [10]. Так, у рішеннях Європейської ради наголошувалося, що енергетична незалежність тісно пов'язана з «автономією стратегічних рішень ЄС», а отже, входить до ширшої парадигми європейської стратегічної безпеки [27; 100].

Важливо, що енергетична безпека у межах ЄС виконує подвійну функцію: з одного боку, вона підтримує внутрішню стабільність країн Євросоюзу, забезпечуючи сталість виробництва, транспорту та соціальних систем по всіх країнах Європи; з іншого – визначає зовнішньополітичну суб'єктність ЄС, надаючи йому інструменти впливу у глобальному енергетичному порядку [69]. Такий підхід чітко проявляється у взаємозв'язку

між реалізацією Європейського зеленого курсу та політикою зовнішньої безпеки: поступовий перехід до відновлюваних джерел енергії не лише зменшує залежність від викопних ресурсів, а й трансформує систему міжнародних відносин, зміщуючи баланс сил між країнами-постачальниками і країнами-споживачами енергії [110].

Спільна енергетична політика ЄС передбачає уніфікацію норм споживання та викидів, що прямо впливає на промислову політику держав-членів. Наприклад, директиви в межах Європейського зеленого курсу (European Green Deal) і пакету «Fit for 55» зобов'язують національні уряди впроваджувати програми декарбонізації промисловості та модернізації енергомістких секторів, таких як металургія, хімічна промисловість і будівництво [108]. Це сприяє технологічному оновленню, але водночас створює соціально-економічні ризики для країн із високою залежністю від викопних джерел енергії, зокрема Польщі чи Чехії, які змушені балансувати між вимогами кліматичної політики ЄС і внутрішнім тиском промислових лобі, профінансовані якими дослідження вказували у своїх рекомендаціях: «Нова амбітна траєкторія декарбонізації централізованого теплопостачання буде витратним процесом, що вимагатиме фундаментальних змін енергетичного ринку» [76, с. 54]. Проте, у ході перемовин щодо коштів для трансформації теплопостачання та переходу до низьковуглецевої політики, Польща та Чехія частково стримали обіцянки щодо додаткового фінансування, а частково – змінили власні позиції з усвідомленням реалій вторгнення РФ в Україну, зокрема того, що це означає для європейської безпеки, у тому числі енергетичної. Чехія, станом на 2024 р., досягла прогресу у скороченні викидів парникових газів. Тим не менш, для досягнення цілей порядку денного ЄС «Fit for 55» до 2030 р. потрібні додаткові зусилля [63]. Для досягнення довгострокових кліматичних цілей Чехія повинна виконати своє зобов'язання поступово відмовитися від вугілля у своєму енергетичному балансі до 2033 року. Заплановані реформи в рамках урядової стратегії декарбонізації для диверсифікації джерел енергії та швидкого збільшення інвестицій у

відновлювані джерела та джерела енергії з низьким рівнем викидів повинні бути пріоритетними для підвищення енергетичної безпеки та стабілізації ліквідації залежності від вугілля. У Польщі, незважаючи на зміни політики субсидій «зеленої» енергетики за консерваторів, уряд продовжував гарантувати, що інвестиції в сонячну енергетику будуть доцільними та прибутковими для громадян і бізнесу (ініціатива «сонячні панелі для кожного дому»). Solar Power Europe оцінив польський сонячний бум як «видатний», особливо враховуючи, що встановлення панелей продовжувало значно зростати після початку вторгнення РФ в Україну. Крім того, сонячна енергетика стала більш привабливою завдяки загальній незалежності, яку вона забезпечувала кінцевому споживачеві, а також тому факту, що в Республіці Польща постачальники вугільної енергії стикаються з проблемами управління, нестабільними цінами на енергоносії та необхідністю впоратися з екологічними нормами ЄС [63]. «Зелене» лобі Чехії закликала уряд привернути увагу до польського успіху з сонячними батареями і поширити його на території Чеської Республіки [66].

У транспортній сфері енергетична політика ЄС формує рамки для переходу на відновлювані джерела та низьковуглецеві технології. Розвиток електротранспорту, система транскордонних коридорів TEN-T і ініціативи щодо створення єдиного ринку водневих технологій інтегрують національні транспортні системи у спільний енергетичний простір [7, с. 5]. Це, своєю чергою, посилює залежність ефективності транспортної інфраструктури від реалізації європейських енергетичних стандартів. Для держав Балтії, наприклад, участь у проєктах з енергетичної синхронізації з ENTSO-E означає не лише безпеку електропостачання, а й підвищення стабільності транспортних комунікацій, оскільки енергетична інфраструктура безпосередньо пов'язана з логістичними та портовими потужностями. Країни Балтії (Естонія, Латвія та Литва) успішно синхронізували свої енергосистеми з європейською мережею ENTSO-E 9 лютого 2025 року, після відключення від російської системи IPS/UPS 8 лютого[5]. Це важливий крок, який забезпечує

енергетичну незалежність, стабільність та безпеку для цих країн. Процес синхронізації тривав роками, а його вартість оцінюється в 1.6 мільярда євро, значна частина яких була надана ЄС у вигляді грантів. «Часи політичного тиску і шантажу нарешті закінчилися», – так описав цей перехід президент Литви Г. Науседа [5].

Соціальний вимір енергетичної безпеки проявляється у формуванні політики енергетичної справедливості, спрямованої на захист вразливих домогосподарств і регіонів, що зазнають наслідків переходу до низьковуглецевої економіки. Програма «Just Transition Mechanism» забезпечує фінансову підтримку регіонам, які зазнають соціальних втрат унаслідок закриття вугільних шахт чи скорочення енергоємних виробництв. У цьому контексті енергетична безпека набуває соціального виміру, оскільки гарантує стабільність зайнятості, доступність енергії та політичну лояльність до реформ серед населення [2]. Із загостренням кремлівського експансіонізму та асиметричними методами гібридної війни, в країнах ЄС енергетична безпека стає не лише питанням виживання окремих держав, а й основою принципу європейської солідарності та елементом колективної оборони у ширшому сенсі. Єврооптимісти розкривають питання «зеленого переходу» та ініціатив на кшталт REPowerEU як один з критеріїв відповідальності перед рештою країн-членів ЄС, з точки зору підтримки стратегічної стабільності всіх країн співдружності. Тобто, у контексті міжнародної безпеки Європейський Союз розглядає енергетику як одну з опор своєї стратегічної стабільності. Від надійності енергопостачання залежить не лише економічна ефективність, а й політична єдність Союзу. Це пояснює, чому у нормативних документах ЄС енергетична безпека фігурує поряд із питаннями оборони, кіберзахисту та стійкості критичної інфраструктури [8]. Вона перетворюється на оборону від гібридного супротивника – інституційної відповіді на нові типи асиметричних загроз з боку РФ, серед яких головними виступає використання енергетики як засобу політичного тиску і, відповідно, використання електоральних

механізмів у країнах ЄС для саботування підтримки України та європейського проєкту загалом. [100].

Взаємодія між загальною стратегією ЄС і національними політичними перспективами урядів держав-членів характеризується поєднанням узгодження та опору. Наднаціональні інституції, насамперед Європейська Комісія, визначають загальні напрями енергетичної політики, тоді як уряди держав-членів адаптують їх до власних політичних і соціально-економічних реалій. Така динаміка створює постійне поле переговорів між рівнями управління – ЄС забезпечує нормативний каркас і фінансові стимули, а національні уряди зберігають контроль над темпами і формами впровадження реформ [57]. У результаті енергетична безпека виступає не лише технічним інструментом стабільності, а й механізмом політичної інтеграції, який змушує держави-члени координувати внутрішню політику з наднаціональними цілями, навіть попри наявність різних електоральних або ідеологічних орієнтацій. Навіть із урахуванням скептичності уряду В. Орбана щодо зелених (особливо низьковуглецевих) політичних ініціатив (разом з вето 2019 р. на план зменшення вуглецевих емісій до 2050 р. та застереженнями щодо «винищення середнього класу Європи» через ініціативу «Fit for 55»), Угорщина стала світовим лідером у сонячній енергетиці у Європі. Частка сонячної енергії у виробництві електроенергії в Угорщині зросла з 4% у 2019 році до майже 25% у 2024 році [63; 71].

Російська Федерація системно протягом двох десятиліть використовує енергетику як інструмент політичного тиску та елемент гібридної війни проти Європейського Союзу. Газові та нафтові потоки Кремля перетворилися на засіб реалізації зовнішньополітичних амбіцій – як економічного, так і політичного впливу на окремі держави-члени, після попереднього конструювання міжнародною групою Nord Stream AG двох трубопроводів в обхід України. Так, у 2022 р. скорочення постачань через «Північний потік-1» фактично стало інструментом дестабілізації енергетичних ринків ЄС. Як зазначали президентка Європейської Комісії Урсула фон дер Ляєн: «Путін

використовує енергію як зброю, припиняючи постачання та маніпулюючи нашими енергоринками. У нього нічого не вийде» [32].

Вплив цього тиску на країни-члени ЄС використовувався РФ як для економічного шантажу влади країн та ЄС взагалі, так і задля спроб посіяти соціальне невдоволення у країнах ЄС і змінити владу на проросійську. У Молдові, наприклад, російська політика постачання газу стала прямим засобом впливу на внутрішньополітичну стабільність та орієнтацію уряду [52]. Енергетичний шантаж Москви фактично прискорив процеси енергетичної консолідації ЄС і став каталізатором структурної трансформації енергетичного ринку Європи. Він став каталізатором структурних змін у європейському енергетичному секторі та підкреслив необхідність інтеграції національних політик із загальноєвропейськими стратегічними пріоритетами.

Проте стратегічна мета Кремля полягала не лише у дестабілізації енергопостачання, а й у впливі на політичні процеси всередині ЄС через використання енергетичної залежності як інструменту інформаційних і політичних кампаній. Російські наративи, що поширювалися через афілійовані медіа та політичні групи, прагнули створити у європейських суспільствах уявлення про нібито «неефективність» санкцій і «неефективність» зеленої енергетики як альтернативи російським ресурсам. Такі дії можна розглядати як частину ширшої гібридної стратегії, яка поєднує енергетичні, інформаційні та політичні методи впливу [87].

До того ж враховуючи багатовимірність енергетичного шантажу (проти теперішньої влади, для створення умов зміни влади, для зменшення підтримки України), можна стверджувати, що використання енергетики як зброї стало одним із ключових інструментів російської гібридної війни проти Європейського Союзу. У відповідь ЄС розробив комплексну модель енергетичної оборони RepowerEU, яка поєднує диверсифікацію постачань, розвиток внутрішнього ринку, інвестиції у відновлювану енергетику та створення спільних стратегічних резервів газу. Зміцнення енергетичної безпеки таким чином перетворилося на стратегічну мету Союзу, що має

одночасно економічне, оборонне й політичне значення для збереження його єдності та стійкості перед зовнішнім впливом [8].

Таким чином, енергетична безпека посідає ключове місце у системі міжнародної безпеки Європи, оскільки від неї безпосередньо залежать економічна стійкість, політична автономія та стратегічна цілісність держав і регіональних об'єднань. У випадку Європейського Союзу вона виконує ще й інтеграційну функцію – забезпечує узгодження внутрішньої політики держав-членів із наднаціональними пріоритетами Союзу. Енергетична стабільність стає підґрунтям для ефективного функціонування внутрішнього ринку, транспорту, промисловості та соціальних систем, що загалом зміцнює політичну єдність ЄС і підвищує його спроможність діяти як цілісний суб'єкт міжнародних відносин. Російська Федерація, використовуючи енергетику як інструмент гібридного впливу, намагалася трансформувати залежність ЄС від своїх ресурсів у політичний тиск. Газові та нафтові потоки стали не лише елементом економічної взаємозалежності, а й зброєю, спрямованою на дестабілізацію європейських енергетичних ринків, посилення внутрішніх суперечностей і зменшення підтримки України. Таке використання енергетики як зброї стало одним із найхарактерніших проявів сучасної гібридної війни. Відповіддю Європейського Союзу стало формування системної політики енергетичної безпеки, спрямованої на диверсифікацію постачань, створення спільних резервів, розвиток інфраструктури для імпорту зрідженого газу та стимулювання інвестицій у відновлювані джерела енергії. Комплекс «Fit for 55» перетворили енергетичну політику на інструмент стратегічної оборони та каталізатор «зеленої» модернізації економік держав-членів.

Отже, енергетична безпека Європейського Союзу є важливою складовою європейської безпеки, що забезпечує стійкість у протидії зовнішнім викликам і гібридним загрозам. Вона виступає основою європейської солідарності, гарантією політичної стабільності та однією з

ключових передумов збереження автономії ЄС у глобальній системі міжнародних відносин.

Узагальнюючи викладене в даному розділі, можна стверджувати, що енергетична безпека стала одним із визначальних структурних елементів сучасної міжнародної безпеки, що є очевидним на прикладі Європейського Союзу. Її значення виходить за межі економічного виміру, охоплюючи політичну, інституційну та стратегічну площини функціонування ЄС. Вона формує не лише матеріальну основу внутрішньої стабільності, а й забезпечує політичну автономію Союзу в глобальній системі міжнародних відносин. Інституційна архітектура енергетичної політики ЄС, заснована на принципах солідарності, взаємозалежності та колективної відповідальності, перетворює енергетику на простір співпраці між державами-членами та інструмент відстоювання спільних геополітичних інтересів на захисті принципу європейської солідарності. Використання РФ енергетики як зброї та засобу гібридного впливу лише підтвердило, що контроль над енергетичними потоками є питанням безпеки в найширшому сенсі в умовах різних аспектів гібридної війни РФ проти Заходу – від економічного до інформаційного її компонента. У відповідь ЄС сформував комплексну модель енергетичної оборони, яка поєднує диверсифікацію джерел, інституційне оновлення та зелений перехід як механізми колективного захисту. Таким чином, енергетична безпека в межах Європейського Союзу станом на 2025 р. постає не як «технократична», утилітарна політика, а як цілісна, політизована, ідеологізована концепція безпеки проти зовнішніх супротивників, що визначає місце та роль ЄС у сучасному міжнародному порядку.

РОЗДІЛ 3

ФАКТОР РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В ЕНЕРГЕТИЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ЄС

3.1. Енергетична безпека ЄС до 2014 р.

Питання енергетичної безпеки посідає центральне місце у політичному та економічному розвитку Європейського Союзу, визначаючи не лише рівень його внутрішньої стабільності, а й спроможність діяти як єдиний геополітичний суб'єкт. Еволюція підходів до енергетичної політики в межах ЄС відображає шлях становлення наднаціональної енергетичної системи — від початкової орієнтації на ринкову конкуренцію до формування повноцінної спільної енергетичної політики, закріпленої в правовому полі. Історично енергетичні питання в європейському контексті набули значення у зв'язку з нафтовими кризами 1970-х років, які продемонстрували стратегічну вразливість європейських держав до зовнішніх постачальників. З часом саме енергетична безпека стала одним із ключових вимірів інтеграційної політики ЄС, а розбудова нормативної та інституційної основи цієї сфери перетворилася на один із пріоритетів у процесі зміцнення автономії та геополітичної стійкості Союзу. У період 1950–1970 років потреби країн ЄС у нафті значно зросли, тоді як потреби вугілля почали зменшуватися [37]. Залежність ЄС від енергоресурсів швидко показала важливість енергетичної безпеки. Спочатку її пов'язували з військовими потребами, але після першої нафтової кризи 1973 року, коли країни ОПЕК вирішили учетверо підвищити ціну на нафту, енергетична безпека стала як національною, так і міжнародною проблемою. Саме тоді ЄС усвідомив необхідність спільної енергетичної політики.

Енергетична безпека європейських країн включає низку складових. Однією з найважливіших є безпека постачання ресурсів. За умов значної залежності від зовнішніх постачальників, які можуть здійснювати політично мотивовані перебої в постачанні або викликати різкі коливання цін, традиційно увагу приділено диверсифікації постачальників і транспортних

підприємств, забезпеченню енергетичного балансу та створенню стратегічних запасів, щоб уникнути перебоїв у постачанні. У цьому контексті енергетична політика як внутрішня, так і зовнішня, поступово набуває примусового характеру, оскільки ЄС шукає не лише надійних та сталих енергетичних партнерів, але й таких, що відповідатимуть його нормативно-правовій базі. Для забезпечення дотримання цих вимог ЄС прагне мати можливість вводити жорсткі санкції як проти власних держав-членів (наприклад, за переговори щодо контрактів без консультацій із ЄС), так і проти третіх країн (зокрема Росії за її діяльність в Україні, що підриває цінності ЄС).

Від 1990-х років формування спільної енергетичної політики відбувалося під впливом нових викликів, а саме лібералізації енергетичних ринків, зростання глобальної конкуренції, кліматичних змін і посилення залежності від імпорту енергоресурсів, зокрема з Російської Федерації. Поступова інституціоналізація енергетичної політики, відображена в документі «Зелений документ» (Green Paper on the Security of Energy Supply) 2000 року та статті 194 «Договору про функціонування ЄС», надали Європейському Союзу правові та політичні механізми для координації дій держав-членів у сфері енергетичної безпеки. Цей процес заклав підвалини сучасного бачення енергетики не лише як економічної категорії, а як складової безпекової, зовнішньої та екологічної політики ЄС. Вищезгаданий «Зелений документ» з енергетичної безпеки, визначав комплексну стратегію зміцнення безпеки постачання на наступні 20–30 років, водночас підкреслюючи структурні слабкі місця ЄС та привертаючи увагу до екологічних недоліків, зокрема щодо зобов'язань ЄС у рамках Кіотського протоколу [55]. Документ окреслював пріоритети для розробки європейської енергетичної політики з метою регулювання попиту і пропозиції, диверсифікації джерел імпорту та розвитку інтегрованого ринку ЄС, приділяючи особливу увагу діалогу з країнами-виробниками. З Лісабонським договором енергетична політика в Європі отримала автономний правовий статус, а політики у сфері енергії були додані до статті 194 «Договору про функціонування ЄС» [55].

У доповіді Ради Європейського Союзу за 2008 рік наголошувалося, що скорочення власного видобутку енергоресурсів у Європі зумовить необхідність імпорту близько 75 % нафти та природного газу до 2030 року [21]. Така тенденція посилює енергетичну залежність Європейського Союзу, що має безпосередній вплив на всі галузі економіки. У зв'язку з цим забезпечення енергетичної безпеки постачання було визначено як один із ключових стратегічних пріоритетів ЄС, спрямований на збереження економічної автономії та зменшення вразливості перед зовнішніми ризиками. Прогнозується, що за відсутності комплексних заходів із підвищення ефективності та конкурентоспроможності європейського енергетичного сектору в період 2020–2030 років рівень імпортової залежності може зрости з 50 % до 70 % [92].

У контексті російсько-української газової кризи 2009 року Регламент № 994/2010 вперше встановлює правову основу ЄС для забезпечення безпеки газопостачання, демонструючи, що положення попередньої директиви та їх нерівномірне впровадження державами-членами ЄС були недостатніми для підготовки до перебоїв у постачанні та реагування на них [79]. Регламент встановлює більш конкретні правила, що забезпечують як профілактику, так і скоординовану відповідь у випадку перерви у постачанні газу, при цьому безпека постачання є спільною відповідальністю газових компаній, держав-членів та Європейської Комісії [79]. На основі оцінки ризиків, що оновлюються кожні два роки, з урахуванням різних сценаріїв попиту та можливих перебоїв, кореляції ризиків із ситуацією в інших країнах ЄС та інших релевантних обставин, компетентний орган зобов'язаний ухвалити, опублікувати та повідомити Комісію про профілактичний і аварійний план дій.

Після енергетичних криз початку 2000-х років і зростання геополітичних ризиків унаслідок російської агресії, питання енергетичної безпеки стало одним із ключових напрямів інтеграційної політики ЄС. З метою створення безпекового середовища було прийнято низку стратегічних документів, серед яких стратегія «Енергія 2020», спрямована на конкурентоспроможну, стійку

та безпечну енергетику [36]. Цей документ мав допомогти ЄС зменшити залежність від викопного палива, одночасно забезпечуючи доступність енергії для споживачів та підприємств [36]. У 2011 році була затверджена «Енергетична дорожня мапа 2050», яка охоплювала зменшення викидів парникових газів та передбачала необхідні інвестиції у нові низьковуглецеві технології, відновлювані джерела енергії, підвищення енергоефективності, розвиток мережевої інфраструктури та сектор ядерної енергетики [42].

Спільна зовнішня та безпекова політика ЄС відіграє значну роль у згладжуванні різниць у підходах держав-членів до безпеки та енергетичної політики. Проте все ще існують винятки у розумінні цих підходів, частково пов'язані з особливостями потреб країн-членів щодо енергетичних ресурсів. Зокрема, будівництво та запуск у 2011 році газопроводу «Північний Потік-1» з РФ до Німеччини, розглядалися Польщею як загроза її енергетичній безпеці. Ще у 2007 році уряд Республіки Польща офіційно висловлював занепокоєння, підкреслюючи, що проєкт суперечить принципам європейської солідарності та створює ризики «великої безпеки» (grand security) для Центральної Європи [70].

Підводячи підсумок, слід сказати, що енергетична безпека Європейського Союзу є не лише технічним або економічним питанням, а й фундаментальним чинником його політичної стабільності, стратегічної автономії та здатності діяти як єдиного геополітичного актора. Історична еволюція європейської енергетичної політики, від перших кризових реакцій 1970-х років до формування правових механізмів, закріплених у Лісабонському договорі та спеціальних стратегіях до подій 2014 та 2022 рр., засвідчує поступовий перехід від фрагментарного підходу до комплексного бачення енергетики як складової безпеки та зовнішньої політики. Водночас внутрішня неоднорідність підходів держав-членів, зокрема приклади співпраці Угорщини з Росією у сфері ядерної енергетики, свідчить про наявність різного рівня сприйняття загроз і різну політичну готовність до реальної диверсифікації енергоресурсів. Це підтверджує, що спільна

енергетична політика ЄС залишається процесом, який вимагає постійного узгодження національних інтересів із загальноєвропейськими цілями. У сучасних умовах енергетична безпека дедалі більше набуває гібридного виміру, поєднуючи економічні, технологічні та безпекові аспекти, що потребує подальшої інтеграції енергетичної та зовнішньої політики Європейського Союзу.

3.2. Трансформація енергетичної безпеки ЄС після 2014 р.

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну у лютому 2022 року стало поворотним моментом для європейської енергетичної політики, радикально змінивши підходи до питань енергетичної безпеки, постачання енергоносіїв і стратегічної автономії ЄС. Повномасштабне вторгнення та енергетичний шантаж показали вразливість Європейського Союзу до зовнішніх енергетичних шоків, адже до 2022 року близько 40 % імпортованого природного газу, 27 % сирої нафти та 46 % вугілля надходило саме з Росії [40]. Таким чином, енергетична залежність від російських постачань перетворилася на один із ключових факторів геополітичного тиску та інструмент гібридної війни, який Кремль активно використовував у своїх зовнішньополітичних цілях.

У жовтні 2014 року на тлі російської агресії проти України, була прийнята «Європейська енергетична стратегія», в якій визначено ризики та загрози енергетичній безпеці ЄС та запропоновано інструменти реагування [43]. Положення цієї стратегії були розвинені в «Глобальній стратегії Європейського Союзу із зовнішньої та безпекової політики» [46]. Завдяки впровадженню «Європейської стратегії енергетичної безпеки», ЄС зміг відносно адекватно відреагувати на події повномасштабної війни Росії проти України. Після 2014 року питання енергетичної безпеки набуло для Європейського Союзу нового змісту. Анексія Криму та воєнна агресія Росії проти України продемонстрували, наскільки вразливою залишається європейська енергосистема. Адже не всі держави-члени ЄС проявили

розуміння необхідності диверсифікації енергетичного ринку ЄС. Угорщина з 2014 р. розширювала співпрацю з Росією, створивши умову для добудови нових блоків АЕС «Пакш», що нібито дозволить введення двох нових енергоблоків до початку 2030-х років [102].

Як було згадано раніше, вторгнення РФ в Україну, а також санкції та ембарго, накладені на Росію, порушили світову торгівлю енергоносіями та призвели до значного зростання цін на енергоносії [4]. Відповідно до звіту «Стан Енергетичного Союзу», у 2023 році на 3% зменшилися викиди парникових газів, через зменшення закупівлі енергоносіїв з РФ. Також відповідно до даних, наданих Європейським центральним банком, у 2022 році ціни на енергоносії зростуть приблизно на 50 відсотків [44; 54]. Оскільки Європейський Союз значною мірою залежить від постачання енергоносіїв з Росії, більшість європейських країн стикаються з величезними викликами, пов'язаними з переглядом своєї енергетичної політики. Без активних політичних заходів різке зростання цін на енергоносії та дефіцит енергії в кінцевому підсумку призведуть до соціальних і політичних заворушень.

Попри політичну напруженість, торгівля газом між ЄС та Росією продовжувалася і навіть зростала у 2014–2019 роках завдяки домовленостям і взаємній економічній залежності [96]. Росія використовувала енергетичні відносини з Україною як важіль для досягнення політичних поступок, пропонуючи знижки на газ в обмін на геополітичні поступки [97]. Одночасно Москва прагнула зменшити роль України як транзитної держави, розвиваючи альтернативні маршрути доставки газу та будівництво нових трубопроводів, тоді як ЄС намагався врегулювати конфлікти щодо постачання газу через українську територію. Проєкти «Газпрому» «Північний потік-2» і «Турецький потік» дозволили Росії постачати газ до Європи без участі України, що знижувало стратегічне значення транзитної ролі України та підкріплювало позиції Росії на європейському ринку [97]. Водночас деякі країни Центрально-Східної Європи виявляли скепсис щодо збільшення залежності від російського газу, що призвело до розслідування Європейської комісії щодо

недобросовісної поведінки «Газпрому» на ринку. Незважаючи на це, компанія адаптувала стратегію експорту газу під регуляторні вимоги ЄС і продовжувала підтримувати взаємозалежні відносини з Європою навіть під час політичних суперечок.

Експорт російського газу до ЄС був особливо високим у 2016–2018 роках, що пояснювалося економічними чинниками: зростанням попиту на газ у Європі, нижчими цінами на російський газ, обмеженою пропозицією СПГ із інших країн та сприятливими кліматичними умовами для транспортування [96]. «Газпром» збільшив поставки завдяки максимальному завантаженню трубопроводів, зростанню експорту через Україну, цінній перевазі російського газу та реалізації нових інфраструктурних проєктів [96]. «Росатом», який постачає уран та паливо для радянських реакторів у країнах ЄС, посилює значущість Росії у європейській енергетиці. Компанія розширює застосування ядерної енергії в Росії та за її межами, підкреслюючи конкурентні переваги у виробництві урану та отримання державного фінансування. Водночас її діяльність сприяє скороченню викидів парникових газів шляхом заміни викопного палива на ядерне. У 2020 році Росія залишалася важливим постачальником для ЄС, забезпечуючи значні обсяги газу, 25,7 % імпорту сирої нафти та 52,7 % імпорту кам'яного вугілля [84]. Попри невеликі зміни у структурі джерел імпорту, Європа продовжувала залежати від російського газу через скорочення власного видобутку та обмежені альтернативи, хоча імпорт СПГ із третіх країн зростав незначно [109].

Володіючи найбагатшими в світі родовищами енергетичних ресурсів, Росія є основним виробником і експортером майже всіх видів викопного палива на світовому енергетичному ринку. У 2019 році Росія була другим за величиною виробником нафти та природного газу, поступаючись лише Китаю та США, з обсягом виробництва 560 млн тон нафтового еквіваленту та 750 млрд кубометрів відповідно [89]. У 2022 році на Росію припадало приблизно 10% світового виробництва енергії [45; 64]. Україна є газовим коридором для

експорту російського газу до європейських країн. У 2014 році через Україну було транспортовано 62,2 млрд кубометрів газу з Росії до Європи, що становить 40% від загального обсягу експорту газу [107]. Країни південної Європи отримували весь російський газ через український транзитний коридор. Україна стає критично важливим коридором для експорту «Газпрому» до європейських країн, оскільки її транзитний маршрут є найкоротшим для Росії для постачання газу до країн південно-східної Європи. Але з початком повномасштабного вторгнення, санкції на РФ змінили енергетичний ринок і призвели до високих цін на енергоносії, особливо для європейських країн. Відповідно ЄС заборонив імпорт нафти, вугілля та нафтопродуктів з Росії. 2 вересня 2022 року Росія закрила газопровід «Північний потік-1» і припинила всі поставки газу до Німеччини. Наслідки дій Росії найбільше відчули європейські країни через їхню значну залежність від російського природного газу. Більше того, Росія намагається тиснути на європейські країни і змусити їх скасувати ембарго. «Газпром» продовжує погрожувати відключенням газопроводу, і до скасування ембарго не можна очікувати жодного поліпшення ситуації. Ці дії Росії призвели до зростання цін на нафту і газ та поглибили енергетичну кризу в Європі.

У відповідь на енергетичний шантаж і зупинку постачань газу через «Північний потік-1» у 2022 році Європейський Союз розпочав масштабну трансформацію енергетичної системи. Було ухвалено низку стратегічних рішень, серед яких ключове місце посіла програма REPowerEU (травень 2022 р.), спрямована на швидке скорочення залежності від російських енергоносіїв шляхом диверсифікації джерел постачання, нарощування обсягів відновлюваної енергетики та енергоефективності. У межах цієї ініціативи ЄС підписав нові контракти з Норвегією, США, Катаром, Алжиром та іншими державами, що експортують скраплений природний газ, а також прискорив будівництво газових терміналів у Німеччині, Польщі, Нідерландах, Хорватії та країнах Балтії [88].

Важливим наслідком російського вторгнення в Україну стало також переосмислення концепції енергетичної безпеки як складової колективної безпеки Європейського Союзу. Якщо до 2022 року енергетичні питання переважно розглядалися в економічному контексті, то після початку війни вони набули чітко вираженого політичного і безпекового характеру. Європейська Комісія у своїх звітах 2022–2023 рр. наголошувала, що енергетика стала «стратегічною зброєю» Кремля, і тому забезпечення стійкості енергопостачання є частиною спільної оборонної політики ЄС [103; 53]. Зміни торкнулися також європейського ринку електроенергії, який у 2022 році зазнав безпрецедентних коливань через різке скорочення постачання російського газу та загальну нестабільність енергоринку. Зростання цін на енергоресурси призвело до ланцюгового ефекту підвищення вартості електроенергії, що спричинило соціально-економічні наслідки для домогосподарств і промислових споживачів. У відповідь на це Європейський Союз ухвалив низку тимчасових надзвичайних заходів, спрямованих на стабілізацію ринку, серед яких – запровадження граничного рівня прибутків для енергогенеруючих компаній, обмеження спекулятивного зростання цін і впровадження податкових механізмів «солідарного внеску» для енергетичних корпорацій, які отримували надприбутки в умовах кризи. Ці кошти використовувалися для підтримки домогосподарств і підприємств, що зазнали значного тиску від підвищення тарифів [26]. Крім того, Європейська комісія започаткувала спільні механізми закупівлі газу для держав-членів, що дозволило координувати заповнення підземних сховищ, оптимізувати ціни на міжнародних ринках і уникнути внутрішньої конкуренції між країнами ЄС. Така координація стала ключовим елементом реалізації принципу солідарності в межах енергетичної політики Європейського Союзу. До кінця 2022 року країнам-членам вдалося заповнити понад 90 % газових сховищ, що забезпечило стабільне проходження опалювального сезону 2022–2023 рр. без масштабних перебоїв у постачанні [42; 43].

Війна також пришвидшила «зелену» трансформацію ЄС. Країни-члени активізували інвестиції у відновлювані джерела енергії, зокрема у сонячну, вітрову та водневу енергетику. За даними Європейського агентства з навколишнього середовища, у 2023 р. частка відновлюваних джерел у структурі енергоспоживання ЄС перевищила 23 %, що є найвищим показником за всю історію [95]. Таким чином, російська агресія парадоксально стимулювала процес енергетичної незалежності та технологічної модернізації Європи. Однак виклики залишаються значними. Попри скорочення частки російського газу до менше ніж 10 % імпорту у 2023 р., ЄС досі стикається з проблемами цін на енергетику, нерівномірного розподілу енергетичних ресурсів між країнами-членами та складністю переходу до низьковуглецевої економіки [41].

Підводячи підсумок слід сказати, повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну у 2022 році стало каталізатором глибоких трансформацій у системі європейської енергетичної безпеки. Події, що розгорнулися, змусили Європейський Союз переосмислити свої підходи до енергетичної політики, визнати вразливість до зовнішніх шоків і сформулювати нові стратегічні орієнтири, спрямовані на зменшення залежності від російських енергоносіїв. Енергетичний шантаж Кремля продемонстрував, що енергетика може бути використана як зброя у гібридній війні, а отже, питання енергопостачання більше не може розглядатися виключно у межах економічної доцільності. Європейський Союз, зіткнувшись із загрозою масштабної енергетичної кризи, зумів мобілізувати спільні ресурси та виявити високий рівень солідарності між державами-членами.

Отже, наслідком агресії Росії стало не лише тимчасове порушення енергетичного балансу, а й формування нового етапу енергетичної стратегії Європейського Союзу. Війна стала точкою неповернення, що прискорила перехід до відновлюваної енергетики та зміцнила розуміння енергетичної безпеки як елемента спільної європейської оборони. Попри значні труднощі, ЄС продемонстрував спроможність до адаптації, стратегічного планування та

солідарності, що дозволяє розглядати кризу 2022 року не лише як виклик, а й як поштовх до системного оновлення енергетичної політики в контексті нової геополітичної реальності.

3.3. Диверсифікація енергопостачання та інфраструктурні зміни в ЄС після 2022 р.

Енергетична криза, спричинена повномасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну у 2022 році, радикально змінила архітектуру світових енергетичних ринків і вивела Європейський Союз на нову енергетичну траєкторію [48]. Унаслідок цієї кризи сформувалися три ключові тенденції: по-перше, Європа змогла компенсувати втрату поставок російського газу завдяки комбінації імпорту зрідженого природного газу та прискореному розвитку відновлюваних джерел енергії; по-друге, постали глибокі фінансові й інфраструктурні виклики, що потребують системного розв'язання; по-третє, для США актуалізувалася потреба у виробленні довгострокової стратегії щодо ролі Росії на світових енергетичних ринках. Гарантування енергопостачання Європи стало безпековим викликом з початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України. Залежність багатьох країн-членів ЄС, особливо Німеччини, від дешевого російського газу, виявилася великою стратегічною помилкою. У зв'язку з тим, що США за президентства Дональда Трампа відійшли від енергетичної підтримки ЄС, імпорт американського зрідженого природного газу також стає ризиком [92]. Вирішення проблеми енергетичної безпеки Європи лежить у внутрішніх джерелах енергії, таких як сонячна та вітрова енергетика, а також у створенні інтегрованого європейського енергетичного ринку. Електрифікація транспорту, теплопостачання та численних промислових процесів дає можливість для більшої незалежності, оскільки газ стає менш важливим для енергопостачання. Однак необхідно також вжити запобіжних заходів для забезпечення постачання стратегічних і критично важливих сировинних

матеріалів та забезпечення захисту критично важливої енергетичної інфраструктури в національному та європейському контексті.

До того, як Росія вторглася в Україну, ЄС залежав від імпорту на 62,5% свого споживання енергії і особливо залежав від імпорту нафти (97,7 відсотка) та газу (97,6 відсотка) [33]. Вартість імпорту викопного палива у 2023 році склала 448,8 млрд євро, що є значним скороченням порівняно з 685,2 млрд євро у 2022 році завдяки енергетичному переходу, зниженню попиту та стабілізації цін [92]. Наприклад, у 2021 році Німеччина покривала близько 52 % свого загального попиту на природний газ за рахунок імпорту відносно дешевого трубопровідного газу з Російської Федерації, що здійснювався переважно через магістралі «Північний потік-1» та «Ямал–Європа» [51]. Така енергетична залежність формувалася протягом десятиліть і, попри численні застереження з боку сусідніх держав і стратегічних партнерів, зокрема Польщі та США, залишалася ключовою складовою німецької енергетичної політики до початку повномасштабної агресії РФ. Станом на середину червня 2022 року щоденні поставки російського газу до Німеччини все ще становили близько 1,7 ТВт·год, що підкреслювало глибину енергетичної залежності навіть після початку повномасштабної війни в Україні [51]. Це закінчилося лише тоді, коли Росія припинила постачання газопроводом «Північний потік-1». Важливість природного газу для промисловості, особливо для виробництва технологічного тепла, а також для опалення приватних домогосподарств, з роками зростає до відносно високого рівня. Більш жорстка кліматична політика ЄС також передбачає невизначеність щодо майбутнього імпорту викопного палива, а саме «Регламент ЄС про метан» передбачає, що з січня 2027 року нові контракти на імпорт нафти, газу та вугілля можуть бути укладені лише за умови виконання іноземними постачальниками тих самих зобов'язань щодо моніторингу, звітності та верифікації, що й виробники з ЄС [81].

До 2022 року російське викопне паливо становило близько п'ятої частини енергоспоживання в ЄС, але вже за два роки його частка скоротилася до приблизно 5% [48]. Європейські країни здійснили оперативні кроки зі

зменшення попиту, диверсифікації джерел постачання та активізації використання відновлюваної енергетики. Важливим компонентом антикризової стратегії стало розширення імпорту зрідженого природного газу, значна частина якого постачалася зі США. У 2021–2022 роках європейський імпорт американського газу зріс із 29 до 70 млрд кубометрів [48]. Тому, щоб скоротити витрати на транспортування енергоносіїв, Європа розпочала масштабні інфраструктурні проєкти, які мають остаточно усунути залежність від російських енергоносіїв. Зокрема, проєкт «Вертикальний коридор» з'єднає газотранспортні системи від Греції до України, а Трансадріатичний газопровід забезпечить постачання газу з Каспійського й Близькосхідного регіонів у Західну Європу. Водночас Baltic Pipe створює пряме з'єднання між Польщею та Норвегією, яка нині є найбільшим постачальником газу до Європи. Поряд із трубопровідними проєктами значну роль відіграють транскордонні електроенергетичні з'єднання, що підвищують стабільність і гнучкість енергосистем. Серед них - інтерконектор Біскайської затоки між Іспанією та Францією, а також проєкт NeuConnect, який об'єднає енергосистеми Великої Британії та Німеччини. Такі проєкти вимагають не лише технічних рішень, а й високого рівня політичної довіри та інвестицій у фізичну безпеку об'єктів [48].

Попри успіхи ЄС у скороченні імпорту з Росії, російська енергетика не зникла зі світових ринків. Москва продовжує активно експортувати нафту та СПГ, використовуючи доходи для підтримки внутрішньої економіки й військових витрат. Хоча західні санкції та цінові обмеження, запроваджені США і союзниками, певною мірою знизили прибутковість експорту, ефект залишається обмеженим через функціонування «тіньового флоту» російських танкерів та недосконале міжнародне правозастосування. Росія неодноразово демонструвала свою здатність впливати на енергетичну ситуацію як для України, так і для Європейського Союзу (ЄС), тимчасово припиняючи постачання газу до України у 2006 та 2009 роках через суперечки щодо цін на енергоносії [97]. Під час української кризи 2014 року аналогічні перебої у постачанні газу торкнулися і ЄС, що виявило вразливість енергетичної

безпеки Союзу. У відповідь ЄС розпочав заходи з диверсифікації джерел постачання та підвищення своєї здатності протидіяти раптовим перебоям, зокрема шляхом будівництва нових трубопроводів для імпорту газу, не пов'язаного з Росією, і розширення потужностей сховищ [96].

Узагальнюючи викладений матеріал, можна дійти висновку, що повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну стало каталізатором глибокої структурної перебудови європейської енергетичної системи. Криза оголила критичну вразливість Європейського Союзу, зумовлену тривалою залежністю від російських енергоносіїв, та продемонструвала стратегічні ризики орієнтації на дешеві імпорتنі ресурси без достатньої диверсифікації. У відповідь ЄС здійснив комплекс заходів, спрямованих на зменшення залежності від російського газу, нафти та вугілля, що включали збільшення імпорту зрідженого природного газу, прискорений розвиток відновлюваної енергетики, модернізацію інфраструктури та формування нових транскордонних енергетичних зв'язків. Ці дії не лише забезпечили короткострокову стабілізацію енергопостачання, але й окреслили довгостроковий вектор енергетичної політики Союзу, орієнтований на стійкість, інтегрованість і декарбонізацію.

Разом з тим енергетична присутність Росії на глобальних ринках зберігається, що продовжує створювати ризики й вимагає подальших зусиль зі зміцнення енергетичної безпеки та ефективнішого міжнародного контролю за дотриманням санкційних режимів. Європейська реакція на кризу засвідчила здатність держав-членів до координації та адаптації, проте остаточне подолання накопичених залежностей потребує тривалих інвестицій, технологічного розвитку та посилення політичної згуртованості. Таким чином, енергетична криза 2022 року не лише змінила конфігурацію енергетичних потоків, але й стала імпульсом до формування нової енергетичної парадигми Європейського Союзу.

РОЗДІЛ 4

ТРАСФОРМАЦІЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

4.1. Програма RePowerEU як стратегія зміцнення енергетичної безпеки ЄС в умовах війни та геополітичних викликів

З початком повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року, енергетична безпека Європейського Союзу опинилася у важкому становищі. Внаслідок енергетичного шантажу з боку РФ, значна частина європейських країн зіткнулася зі скороченням постачань газу, нафти та вугілля, що створило загрозу стабільності енергосистеми континенту та продемонструвало високий рівень її вразливості. У відповідь на ці виклики лідери ЄС ухвалили стратегічне рішення прискорити відмову від імпорту викопного палива з Росії та заклали основу для створення більш стійкої, диверсифікованої та інтегрованої енергетичної системи Європи. Ці ініціативи знайшли відображення у програмі REPowerEU, що представлена Європейською Комісією у травні 2022 року, яка поєднує комплекс економічних, технічних, кліматичних та інституційних заходів, спрямованих на зменшення енергетичної залежності від Росії, прискорення переходу до відновлюваних джерел енергії та зміцнення енергетичної безпеки Союзу. Програма REPowerEU є всеохоплюючою стратегією, що поєднує модернізацію інфраструктури, розвиток ринків водню та електрифікації, підтримку енергоефективності та соціальних заходів, спрямованих на забезпечення доступної та безпечної енергії для громадян ЄС [86]. Вона також передбачає активну роль України як ключового елемента європейської енергетичної безпеки, інтегруючи українську енергосистему з європейським ринком та підвищуючи стійкість обох сторін до зовнішніх ризиків. У цьому контексті REPowerEU виступає не лише як програма енергетичної трансформації, а й як важливий інструмент політичної та економічної стабілізації Європи,

зміцнення її незалежності та формування нового енергетичного порядку на континенті.

ЄС є світовим лідером у галузі відновлюваних джерел енергії, коли йдеться про розробку та впровадження технологій. У 2022 році відновлювані джерела енергії становили 18,9% від загального енергопостачання ЄС, порівняно із середнім світовим показником 13,9% [39]. Однак її конкурентоспроможність на світових ринках відновлюваної енергетики може бути ще більше посилена, що підтверджується звітом про глобальне лідерство ЄС у відновлюваній енергетиці, опублікованим у 2021 році [39]. Відповідно до Європейського «зеленого курсу», відновлювана енергетика є стовпом переходу до чистої енергії. Відновлювана енергетика характеризується низькою вартістю виробництва, що в майбутньому зменшить залежність Європи від зовнішніх постачальників. Поправка до Директиви EU/2023/2413 набула чинності 20 листопада 2023 року з 18-місячним періодом для транспонування більшості положень директиви в національне законодавство та коротшим терміном до липня 2024 року для деяких положень, пов'язаних із видачею дозволів на відновлювані джерела енергії [80; 34]. Щоб підтримати імплементацію Директиви про відновлювані джерела енергії, 2 липня 2025 року Єврокомісія опублікувала рекомендацію та три керівні документи щодо зниження витрат на енергію та прискорення переходу на чисту енергію [39].

Як було згадано раніше, у березні 2022 року лідери ЄС домовилися в Європейській раді про поетапне припинення залежності Європи від імпорту російських енергоносіїв [86]. У зв'язку з цим рішенням Комісії було розроблено та представлено детальний план REPowerEU [86; 2]. Згідно з яким, з 2022 року імпорт нафти з РФ на територію країн Євросоюзу тепер має підпадати під санкції. Тобто, програма REPowerEU спрямована на швидке зменшення залежності ЄС від російського викопного палива, шляхом накладення санкцій на закупівлю його з РФ, а також прискорення переходу до виробництва відновлюваної енергії. Тому, програма REPowerEU,

представлена Європейською Комісією, є стратегічною відповіддю на енергетичну кризу, спричинену агресією Росії проти України та різким скороченням поставок російських енергоносіїв. Її головна мета полягає у тому, щоб швидко зменшити й повністю подолати залежність Європи від російського газу, нафти та вугілля, одночасно прискорюючи перехід до відновлюваних джерел енергії та зміцнюючи енергетичну безпеку Союзу. Програма не є окремим документом політики, а комплексною рамковою стратегією, яка поєднує економічні, технічні, інституційні та кліматичні заходи в єдину систему антикризових дій. Вона ґрунтується на трьох головних принципах — енергозбереженні, диверсифікації джерел постачання та прискоренні так званої «зеленої трансформації». Також у цій програмі, Європейська Комісія наголошує, що скорочення споживання енергії є найшвидшим і найдешевшим способом зменшити залежність від Росії, тому країни-члени мають підвищити ефективність використання енергії в промисловості, транспорті, житловому секторі та державних установах. ЄС планує розширити інфраструктуру імпорту скрапленого природного газу, укласти нові енергетичні угоди з надійними партнерами, зокрема Норвегією, США, Катаром, Алжиром, Азербайджаном та розвивати внутрішню систему спільних закупівель, щоб знизити ціновий тиск і уникнути конкуренції між країнами-членами.

Як зазначається у програмному документі REPowerEU, найважливішим напрямом є масштабна розробка відновлюваних джерел енергії, а саме сонячної, вітрової, біометанової. Програма закладає прискорення видачі дозволів на будівництво таких об'єктів, розвиток водневої інфраструктури, встановлення теплових насосів і збільшення виробництва «зеленої енергії» (відновлюваної) як заміника природного газу у промисловості. Особлива увага приділяється електрифікації транспортного сектору та житлових будівель, щоб зменшити використання викопного палива у повсякденному житті. Для досягнення цих цілей Європейська Комісія пропонує використати вже наявні фінансові інструменти. Насамперед, кошти фонду відновлення

«NextGenerationEU» та спрямувати їх на підтримку національних планів у межах REPowerEU [86; 79; 81]. Країни ЄС мають оновити свої національні програми реформ і подати окремі розділи, присвячені енергетичній незалежності та кліматичній нейтральності [47; 86].

У листопаді 2023 року набула чинності переглянута Директива про відновлювані джерела енергії [83]. Це нове законодавство спрямоване на збільшення частки відновлюваних джерел енергії в загальному споживанні енергії в ЄС, підвищуючи обов'язкову ціль на 2030 рік до 42,5%, з амбіціями досягти 45%. Це майже вдвічі збільшить існуючу частку відновлюваної енергетики в ЄС. В лютому 2023 р. було запропоновано промисловий план «Green Deal» для Європи [101]. План допоможе обробній промисловості ЄС розширити виробництво технологій і продуктів з нульовим рівнем викидів, необхідних для досягнення амбітних кліматичних цілей Європи. На початку 2025 року було висунуто масштабний бізнес-план для подальшої підтримки конкурентоспроможності та стійкості промисловості ЄС Clean Industrial Deal. Угода прискорить декарбонізацію, одночасно стимулюючи виробництво в ЄС шляхом зниження цін на енергоносії, створення якісних робочих місць і належних умов для процвітання компаній [101].

Таким чином, енергетична криза, спричинена повномасштабною агресією Російської Федерації проти України, стала каталізатором радикальної трансформації енергетичної політики Європейського Союзу. Програма REPowerEU виявилася стратегічною відповіддю на виклики, що постали перед європейським енергетичним простором, та заклала основу для нового етапу розвитку енергетичної безпеки, заснованої на принципах стійкості, диверсифікації та кліматичної нейтральності. Завдяки системному поєднанню економічних, технологічних і політичних інструментів, ЄС не лише зменшує залежність від російських енергоносіїв, але й формує власну енергетичну автономію, орієнтовану на внутрішні ресурси та відновлювану енергетику. У цьому контексті європейська інтеграція української енергосистеми набуває особливого значення як елемент колективної безпеки та стійкості регіону.

Відповідно, реалізація REPowerEU, Green Deal та інших супутніх ініціатив утверджує нову парадигму енергетичної політики Європи, а саме перехід від епохи залежності до епохи енергетичного суверенітету, що водночас має стратегічне, економічне й геополітичне значення.

4.2. Український вимір системи енергетичної безпеки Європейського Союзу

Після початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році питання енергетичної безпеки набуло нового стратегічного значення не лише для самої України, а й для всього Європейського Союзу. Україна, історично будучи транзитною державою для постачання російського газу до Європи, перетворилася на ключовий елемент формування нового енергетичного порядку, заснованого на принципах незалежності, стійкості та взаємної інтеграції. Її географічне положення, інфраструктурний потенціал та швидка синхронізація енергосистеми з європейською мережею ENTSO-E зробили країну важливим стратегічним партнером у забезпеченні стабільності енергетичного ринку ЄС.

У березні 2022 року українська енергосистема була успішно приєднана до європейської енергомережі ENTSO-E у тестовому режимі, а вже у 2023 році інтеграція стала повноцінною [16]. Це рішення, ухвалене в умовах війни, мало не лише технічний, а й політичний вимір, адже воно символізувало енергетичну незалежність України від російського простору та одночасно її входження до європейського енергетичного ринку. Такий крок суттєво підвищив стабільність енергосистеми як України, так і країн ЄС, забезпечивши можливість взаємного обміну електроенергією та балансування систем у кризових ситуаціях. Україна також відіграє важливу роль у реалізації стратегічних цілей Європейського Союзу, визначених у програмі REPowerEU.

Важливим напрямом співпраці є також інтеграція України до європейського енергетичного ринку через участь у системі EU Energy Platform та програмі Aggregate EU, яка координує спільні закупівлі газу і створює

єдиний європейський енергетичний простір [43]. Історично Україна виконувала функцію одного з головних транзитерів природного газу до країн Центральної та Західної Європи. До 2019 року через українську газотранспортну систему проходило понад 40 відсотків російського експорту газу до Європи [34]. Після 2022 року, коли Європейський Союз розпочав активну відмову від російських енергоносіїв, роль України поступово змінилася. Вона перетворюється з транзитного коридору на партнера у розбудові нових маршрутів постачання енергії, включаючи поставки газу з ЄС, використання українських підземних сховищ газу та інтеграцію електроенергетичних систем. Українські сховища, розташовані переважно у західних регіонах країни, стали важливим елементом його зберігання. Це дає можливість використовувати Україну як «енергетичний буфер» у кризові періоди та забезпечує додатковий рівень надійності для ринку ЄС.

Інтеграція України до європейського енергетичного простору відбувається послідовно й системно. Підписання Угоди про асоціацію з ЄС та приєднання до Договору про Енергетичне співтовариство започаткували процес імплементації норм і стандартів Європейського Союзу, зокрема положень Третього енергетичного пакету. Це означає реформування ринку енергії, запровадження конкурентних механізмів, розмежування функцій виробництва, транспортування та постачання, а також підвищення прозорості тарифоутворення. Особливо значущою подією стало синхронне підключення української енергосистеми до європейської мережі ENTSO-E у березні 2022 року. Воно відбулося в умовах воєнного стану, що перетворило цей технічний процес на символ політичної єдності Європи.

Таким чином, Україна поступово перетворюється з традиційного транзитера енергоносіїв на повноцінного суб'єкта європейської енергетичної політики. Її інтеграція до енергосистеми Європейського Союзу та участь у реалізації стратегічних ініціатив, таких як REPowerEU, свідчать про формування нової моделі співпраці, заснованої на принципах взаємозалежності, довіри та спільної безпеки. Потенціал української

інфраструктури, поєднаний із розвитком відновлюваної енергетики й перспективами виробництва «зеленого» водню, робить Україну невід’ємним елементом енергетичної стійкості та стратегічним партнером ЄС у побудові поствоєнного майбутнього. Зміцнення енергетичного альянсу між Україною та Європейським Союзом не лише сприяє підвищенню безпеки постачання, а й утворює Україну як активного учасника формування нової європейської архітектури безпеки, де енергетика стає основою політичної незалежності, економічного розвитку та регіональної стабільності.

4.3. Перспективи формування нової системи енергетичної безпеки Європейського Союзу

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 2022 року стало переломним моментом для енергетичної політики Європейського Союзу. Залежність від імпортованих енергоносіїв, зокрема від Росії, здатна перетворюватися на серйозну вразливість, що зачіпає не лише економіку, але й політичну та військову стійкість. Цей виклик стимулював перегляд традиційної моделі енергетичної безпеки та започаткував формування нової системи, орієнтованої на три ключові напрями: диверсифікацію постачання, інтеграцію внутрішнього ринку та зелений перехід. Тому в 2022 році Європейський Союз остаточно усвідомив необхідність радикальної перебудови власної енергетичної архітектури. Кризові події не лише загострили проблему залежності від російських енергоносіїв, а й показали системну вразливість європейської енергетичної моделі, побудованої на зовнішніх поставках. Саме тому подальший розвиток енергетичної політики ЄС розглядається крізь призму створення нової, стійкої, диверсифікованої та відновлюваної («зеленої») системи енергетичної безпеки, що відповідає як стратегічним безпековим, так і кліматичним цілям Союзу.

Одним із ключових напрямів цієї трансформації є формування моделі автономії, яка передбачає поступове звільнення від енергетичної залежності від Росії та розбудову власних внутрішніх потужностей. Йдеться не лише про

технічну диверсифікацію постачань, а й про створення нових незалежних потужностей. Важливу роль у цьому процесі відіграє реалізація програми RePowerEU, затвердженої у травні 2022 року, яка стала дорожньою картою переходу до енергетичної стійкості Європи. Програма має три головні пріоритети: енергозбереження, диверсифікацію джерел постачання та прискорення переходу до відновлюваних джерел енергії. Її метою є повна відмова від російських викопних енергоносіїв до 2027 року, що відповідає стратегічним цілям Європейської зеленої угоди. У межах реалізації RePowerEU Європейська комісія визначила низку конкретних кроків: розширення LNG-терміналів у країнах Балтії, Іспанії та Нідерландах; інвестиції у відновлювану енергетику, зокрема у розвиток вітрової та сонячної генерації; зміцнення інтерконекторів між державами-членами, що дозволяє створити гнучку енергетичну мережу. Станом на 2025 рік частка російського газу в імпорті ЄС скоротилася до менш ніж 20%, а частка російської нафти до 3%, що свідчить про ефективність реалізованої стратегії [105; 24]. Водночас ці досягнення виявили потребу у новій довгостроковій моделі, здатній забезпечити баланс між енергетичною безпекою, економічною стабільністю та кліматичною нейтральністю.

Як зазначається в «Резолюції Європейського Парламенту від 8 липня 2025 року щодо безпеки енергопостачання в ЄС», нова система енергетичної безпеки Європейського Союзу спиратиметься на три основні принципи: солідарність, стійкість та сталий розвиток [5]. Принцип солідарності полягає у готовності держав-членів до взаємної підтримки в умовах енергетичних криз, а також у спільних діях для забезпечення стабільності постачання енергоресурсів у межах механізмів Енергетичного Союзу. Це означає, що у разі виникнення надзвичайних ситуацій країни ЄС мають координувати свої рішення, ділитися ресурсами та спільно протидіяти загрозам енергетичній безпеці. Принцип стійкості передбачає здатність енергетичної системи ефективно реагувати на зовнішні виклики та гібридні загрози, серед яких політичний тиск, економічний шантаж або кібератаки на критичну

інфраструктуру. Йдеться не лише про технічну готовність системи до кризових ситуацій, а й про політичну та інституційну спроможність швидко ухвалювати рішення і забезпечувати безперебійне функціонування енергетичних ринків. Сталий розвиток як третій ключовий принцип означає поступову відмову від викопних джерел енергії, декарбонізацію економіки та активне впровадження інноваційних технологій. Особлива увага приділяється розвитку систем накопичення енергії, виробництву «зеленого» водню, підвищенню енергоефективності та модернізації енергетичних мереж. Такі заходи спрямовані на створення збалансованої, екологічно безпечної та економічно ефективної енергетичної моделі, що забезпечить довгострокову енергетичну незалежність Європейського Союзу.

Особливу увагу в оновленій резолюції щодо питання енергобезпеки приділено розвитку «зеленої» енергетики. ЄС планує збільшити частку відновлюваних джерел у загальному енергобалансі до 42,5% до 2030 року, а в окремих секторах — і до 45% [13]. Виробництво енергії з вітру та сонця стало не лише інструментом боротьби зі зміною клімату, а й запорукою енергетичної незалежності. Європейська комісія у 2024–2025 рр. ініціювала створення Європейського альянсу з виробництва сонячних панелей та вітрових турбін, що має на меті зменшення залежності від імпорту критичних компонентів з Китаю та сприяє розвитку внутрішнього ринку. Важливою складовою є й розвиток водневої енергетики: ЄС активно інвестує у створення інфраструктури для транспортування та зберігання водню, зокрема у межах ініціативи Hydrogen Backbone, яка охоплює понад 40 тисяч км трубопроводів між країнами-членами [57; 42; 68]. Не менш важливою складовою майбутньої системи енергетичної безпеки стане цифровізація енергетичних мереж. Впровадження технологій «розумних» електромереж (smart grids) дозволяє оптимізувати споживання, зменшити втрати та забезпечити гнучкість постачання. В умовах гібридної війни й зростання ризику кібератак питання цифрового захисту енергетичної інфраструктури набуває пріоритетного значення.

Перспективи нової системи енергетичної безпеки ЄС також безпосередньо пов'язані з поглибленням співпраці з Україною. З моменту синхронізації української енергосистеми з мережею ENTSO-E у березні 2022 року Україна стала активним учасником європейського енергетичного ринку [103]. Станом на 2025 рік між Україною та ЄС реалізуються спільні проекти у сферах зберігання електроенергії, будівництва інтерконекторів та розвитку «зеленого» експорту, зокрема водню та біометану. Україна може відігравати ключову роль у майбутній архітектурі європейської енергетики як транзитна держава, виробник відновлюваної енергії та стратегічний партнер у сфері безпеки. Її інтеграція до європейського ринку сприятиме не лише зміцненню власної енергетичної незалежності, а й стабільності регіону в цілому. Важливим викликом для реалізації нової системи є збалансування між кліматичною політикою та економічною стабільністю. Висока вартість енергоносіїв у 2022–2023 роках показала, що зелений перехід потребує значних інвестицій і соціальної підтримки [109]. Тому ключовим завданням ЄС стане забезпечення енергетичної справедливості, гарантування доступу до енергії для всіх громадян, підтримка домогосподарств і підприємств у перехідний період. Саме тому у межах програми RePowerEU створено Соціальний кліматичний фонд (Social Climate Fund), спрямований на компенсацію витрат малозабезпечених споживачів і розвиток енергоефективності на місцевому рівні.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що нова система енергетичної безпеки Європейського Союзу формується на перетині трьох стратегічних імперативів: екологічної відповідальності, політичної незалежності та економічної доцільності. Вона базується на поєднанні внутрішньої консолідації, розвитку інноваційних технологій і зовнішньої енергетичної дипломатії. ЄС поступово переходить від моделі «енергетичного споживача» до моделі енергетичного суверенітету, де безпека постачання визначається не лише кількістю контрактів, а й стійкістю власних ресурсів, технологій і партнерств. Для України участь у цьому процесі відкриває історичне вікно

можливостей: інтеграція до європейського енергетичного ринку, розвиток спільних «зелених» проєктів і залучення до виробництва та транспортування водню можуть зробити її не лише частиною, а й одним із опорних елементів нової європейської енергетичної системи. Відтак, майбутня архітектура енергетичної безпеки ЄС має потенціал стати не лише моделлю енергетичного розвитку, а й запорукою стабільності, сталого миру та стратегічної автономії об'єднаної Європи.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило комплексно розкрити сутність і масштаби трансформації енергетичної безпеки Європейського Союзу під впливом російсько-української війни, а також визначити місце України у формуванні нової європейської безпекової архітектури. Досягнення поставленої мети стало можливим завдяки системному виконанню всіх дослідницьких завдань, що були окреслені у вступі.

Передусім було узагальнено наукові підходи до аналізу енергетичної безпеки як багатовимірного феномену, який виходить за межі суто економічних категорій. Залучений теоретичний матеріал засвідчив, що сучасні дослідження розглядають енергетичну безпеку у політичному, геополітичному, правовому та екологічному вимірах, трактуючи її як один з ключових компонентів міжнародної безпеки та стратегічної автономії держав. Це узгоджується з тенденціями, які проявилися в Європейському Союзі протягом останніх десятиліть, коли енергетичні питання поступово набули значення засобу впливу, інструменту зовнішньої політики та елемента колективної оборони.

Окреслення джерельної бази та методологічних засад дозволило забезпечити наукову достовірність і комплексність дослідження. Поєднання системного, інституційного, порівняльного та історичного аналізу сприяло виявленню структурних особливостей формування європейської енергетичної політики, а також розумінню еволюційних процесів, які відбувалися в ЄС у 2014–2025 роках. Застосування контент-аналізу документів ЄС, аналітичних звітів, статистичних даних і політичних рішень забезпечило об'єктивність висновків.

У результаті з'ясовано, що енергетична безпека займає провідне місце в системі міжнародної безпеки, оскільки стабільність постачання енергоресурсів, диверсифікація джерел, захист критичної інфраструктури та баланс між економічною і політичною автономією держав виступають

ключовими факторами сучасної геополітичної стійкості. Європейський Союз, виходячи зі своєї стратегічної культури, розглядає енергетику не лише в контексті ринку, а як компонент ширшої системи безпеки, що визначає можливості для реалізації зовнішньої політики та збереження внутрішньої стабільності.

Дослідження інституційних засад показало, що формування енергетичної політики ЄС ґрунтується на розвиненому комплексі правових норм, інституційних механізмів і регуляторних практик. Еволюція цих механізмів, від перших спроб інтеграції енергетичного ринку до створення повноцінної системи енергетичного врядування, продемонструвала здатність ЄС адаптуватися до зовнішніх викликів і посилювати роль наднаціональних інституцій. Саме вони забезпечують реалізацію спільних підходів до диверсифікації, енергетичної солідарності та модернізації інфраструктури.

Особлива увага була приділена аналізу еволюції енергетичної безпеки ЄС під впливом російсько-української війни. У роботі доведено, що події 2014 року започаткували процес переосмислення ЄС власної енергетичної вразливості, однак саме повномасштабне вторгнення 2022 року показало критичність залежності від російських енергоресурсів. Залежність ЄС від імпорту російського газу, нафти і вугілля перетворилася на очевидну геополітичну загрозу, яка була використана Росією як інструмент тиску та елемент гібридної агресії. Це актуалізувало перегляд стратегій енергетичної безпеки та пошук альтернативних шляхів забезпечення стійкості ринку.

У цьому контексті особливого значення набули ключові ініціативи ЄС, зокрема програма REPowerEU, що стала одним з наймасштабніших інструментів енергетичної трансформації. Її впровадження передбачило диверсифікацію постачань, нарощення інфраструктурних потужностей, прискорений розвиток відновлюваної енергетики та суттєве скорочення залежності від викопного палива. Ці заходи забезпечили зміцнення стратегічної автономії ЄС і підвищили здатність Союзу реагувати на зовнішні кризи.

Важливим здобутком дослідження стало визначення місця України в системі енергетичної безпеки ЄС. Україна, яка тривалий час виконувала роль ключової транзитної ланки, сьогодні перетворюється на важливого партнера у сфері інтеграції енергосистем, розвитку відновлюваної енергетики, експорту водню та зміцнення регіональної інфраструктурної стійкості. Приєднання української енергосистеми до ENTSO-E, а також реалізація спільних проєктів у сфері зеленої енергетики формують новий рівень стратегічної взаємодії між Україною та Європейським Союзом.

Окреслені перспективи формування нової системи енергетичної безпеки Європейського Союзу свідчать про поступовий перехід до модернізованої, диверсифікованої та політично стійкої моделі. Така модель поєднує безпекові, економічні та екологічні цілі, забезпечує Європі здатність протистояти зовнішньому тиску, зберігати внутрішню стабільність і реалізовувати кліматичні зобов'язання. Водночас зростає значення партнерства з державами, які поділяють стратегічні інтереси ЄС, і серед них Україна займає провідне місце.

У підсумку результати дослідження підтверджують, що російсько-українська війна стала переломним фактором для енергетичної політики ЄС. Трансформація енергетичної безпеки набула системного характеру і визначає подальший розвиток Євросоюзу та його відносин з Україною. Формування нової архітектури європейської енергетичної безпеки постає як необхідна відповідь на сучасні виклики, а також як важлива умова зміцнення міжнародної стабільності та перспективи сталого миру на континенті.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Атаманенко А., Піддубний В. Вплив російсько-української війни на енергетичну безпеку ЄС. *Acta de Historia & Politica: Saeculum* XXI. 2023. С. 35–47. DOI:<https://doi.org/10.26693/ahpsxxi2023.si.035>.
2. Гончаренко В., Пожар А. Роль відновлюваної енергетики у зміцненні енергетичної безпеки ЄС: політичні та економічні аспекти. *Економіка та суспільство*. 2025. № 76. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-76-14>.
3. Енергетична безпека: надзвичайно важливе питання для членів і партнерів Альянсу. *NATO*. 26 липня 2025 р.. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2018/07/26/energetichna-bezpeka-nadzvichajno-vayolive-pitannya-dlya-chleniv-partnerv-alyansu/index.html> (дата звернення: 22.10.2025).
4. З якими викликами зіткнувся енергетичний сектор ЄС через вторгнення РФ в Україну. *Зелена трансформація України*. 2 квітня 2024 р. URL: <https://greentransform.org.ua/z-yakymy-vyklykamy-zishtovhnuvsya-energetychnyj-sektor-yes-cherez-vtorgnennya-rf-v-ukrayinu/> (дата звернення: 23.10.2025).
5. Костіна І. Країни Балтії остаточно синхронізували свої енергосистеми з Європою. *Європейська Правда*. 9 лютого 2025 р. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/02/9/7204537> (дата звернення: 21.10.2025).
6. Мельник З. Реалізація Європейського зеленого курсу в транспорті та формування сталої мобільності. *Офіс ефективного регулювання BRDO*. Серпень 2022. URL: <https://brdo.com.ua/wp-content/uploads/2024/07/ZK-Realizatsiya-YEvropey-skogo-zelenogo-kursu-v-transporti-ta-formuvannya-staloi-mobilnosti.pdf> (дата звернення: 12.10.2025).

7. Перевозова І. В., Гринів П. М., Дубовицький І. С., Храбатин А. В., Ластовець О. І. Вплив російського вторгнення в Україну на енергетичну безпеку ЄС. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. №34 (Вересень 2022). С. 19–29.

8. План стрімкого зниження залежності від російського викопного палива і швидкого просування «зеленого переходу». *European Commission*. 2022. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/uk/ip_22_3131/IP_22_3131_UK.pdf (дата звернення: 10.10.2025).

9. Походенко Б. О. Огляд та порівняльний аналіз концепцій енергетичної безпеки Європейського Союзу й України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. №17 (Червень 2023). С. 56–79. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2023-17-06>.

10. Рада ЄС визначила енергетичну безпеку ключовим пріоритетом Європейського Союзу та підтримала відновлення енергетики України. *Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України*. 19 червня 2025 р. URL: <https://saee.gov.ua/news/rada-ies-vyznachyla-enerhetychnu-bezpeku-kliuchovym-priorytetom-ievropeiskoho-soiuzu-ta-pidtrymala-vidnovlennia-enerhetyky-ukrainy> (дата звернення: 03.10.2025).

11. Сіярто: Хрватська користи кризу да профитира на транспорту нафте. *Политика*. 26 вересня 2025 р. URL: <https://www.politika.rs/scc/clanak/700246/sijarto-hrvatska-koristi-krizu-da-profitira-na-transportu-nafte> (дата звернення: 25.10.2025).

12. Яковюк І., Цвеліх М. Енергетична безпека Європейського Союзу в умовах російської агресії проти України. *Проблеми законності*. № 160 (Березень 2023). С. 170–191. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.160.274518>.

13. A Green Light For Russian Hegemony, *Hoover Institution*. 26 липня 2021 р. URL: <https://www.hoover.org/research/green-light-russian-hegemony> (дата звернення: 10.10.2025).

14. A plan to rapidly reduce dependence on Russian fossil fuels and fast forward the green transition. *European Commission*. URL: <https://road-safety-charter.ec.europa.eu/resources-knowledge/media-and-press/repowereu-plan-rapidly-reduce-dependence-russian-fossil-fuels> (дата звернення: 12.10.2025).

15. A strategy for competitive, sustainable and secure energy. *Brussels: European Commission*, 2010. 24 p. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52010DC0639> (дата звернення: 02.10.2025).

16. ACER supports ENTSO-E's efforts to deliver additional insights and shares considerations related to the upcoming Winter Outlook 2022/2023. *ACER*. 2022. URL: https://www.acer.europa.eu/sites/default/files/documents/Official_documents/Acts_of_the_Agency/Documents/EX-ANTE%20CONSIDERATIONS_ENTSO-E_WO-2022-2023.pdf (дата звернення: 01.10.2025).

17. Analysing the impacts on energy markets and energy security. *IEA*. 2024. URL: <https://www.iea.org/topics/russias-war-on-ukraine> (дата звернення: 05.10.2025).

18. Andreikivets K. Hungarian PM Orban raises Croatia's territorial claims, explaining position on oil embargo. *Бабель*. May 10, 2022. URL: <https://babel.ua/en/news/78554-hungarian-pm-orban-raises-croatia-s-territorial-claims-explaining-position-on-oil-embargo> (дата звернення: 09.10.2025).

19. Answer given by Mr Jørgensen on behalf of the European Commission. *European Parliament*. 19 March 2025. URL:

https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/E-10-2024-002812-ASW_EN.html (дата звернення: 13.10.2025).

20. Arbeloa I. U. The end of the war in Ukraine and the future of the EU-Russia energy relation. *Elcano Royal Institute*. 10 April 2025. URL: <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/the-end-of-the-war-in-ukraine-and-the-future-of-the-eu-russia-energy-relation>(дата звернення: 13.09.2025).

21. Article 194 of the Treaty on the Functioning of the European Union. *EUR-Lex* URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2008/art_194/oj/eng (дата звернення: 16.10.2025).

22. Bergsman D. Hitler's Quest for Oil: The Impact of Economic Considerations on Military Strategy 1941-42. 2013. *ResearchGate*. URL: https://www.researchgate.net/publication/248951446_Hitler%27s_Quest_for_Oil_The_Impact_of_Economic_Considerations_on_Military_Strategy_1941-42 (дата звернення: 13.10.2025).

23. Boehm L., Wilson A. EU energy security and the war in Ukraine: From sprint to marathon/ *European Parliamentary Research Service*. February 2023. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739362/EPRS_BRI\(2023\)739362_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2023/739362/EPRS_BRI(2023)739362_EN.pdf)(дата звернення: 13.10.2025).

24. Borrell J. The war in Ukraine and its implications for the EU. *The Diplomatic Service of the European Union*. 14 March 2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/war-ukraine-and-its-implications-eu_en(дата звернення: 16.10.2025).

25. Chambers S. Landlocked Hungary to get first seaport since WW1 came to an end. *Splash*. February 24, 2025. URL: <https://splash247.com/landlocked-hungary-to-get-first-seaport-since-ww1-came-to-an-end>(дата звернення: 10.10.2025).

26. Council Regulation (EU) 2022/1854 on an emergency intervention to address high energy prices/ Brussels: Council of the European Union/ *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022R1854> (дата звернення: 13.10.2025).

27. Council Regulation (EU) 2022/428 of 15 March 2022 amending Regulation (EU) No 833/2014 concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3AOJ.LI.2022.087.01.0013.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2022%3A087I%3ATOC> (дата звернення: 13.10.2025).

28. Croatia to Hungary: It's Not Our Fault You Don't Have a Sea. *BGNES News Agency*. 28 September 2025. URL: <https://www.bgnes.com/politics/croatia-to-hungary-it-s-not-our-fault-you-don-t-have-a-sea> (дата звернення: 09.10.2025).

29. Current situation: EU dependence on Russian energy imports, *European Parliament*. April 2022. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/729401/EPRS_BRI\(2022\)729401_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2022/729401/EPRS_BRI(2022)729401_EN.pdf) (дата звернення: 13.09.2025).

30. Directive (EU) 2023/2413 of the European Parliament and of the Council of 18 October 2023 amending Directive (EU) 2018/2001, *EUR-Lex*. 2023. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023L2413> (дата звернення: 13.11.2025).

31. Directorate-General for Communication. Roadmap to fully end EU dependency on Russian energy. *European Commission*. 6 May 2025. URL: https://commission.europa.eu/news-and-media/news/roadmap-fully-end-eu-dependency-russian-energy-2025-05-06_en (дата звернення: 10.10.2025).

32.Dönmez B. B. Russian president uses energy as weapon by cutting supply: EU Commission chief. *Anadolu Agency*. 5 September 2022. URL: <https://www.aa.com.tr/en/energy/world/russian-president-uses-energy-as-weapon-by-cutting-supply-eu-commission-chief/36241> (дата звернення: 10.10.2025).

33.Emergency interventions to address high energy prices. *European Commission*. 2022. URL: https://energy.ec.europa.eu/topics/markets-and-consumers/energy-prices-and-crisis/emergency-interventions-address-high-energy-prices_en (дата звернення: 09.10.2025).

34.Enabling framework for renewables – Renewable energy: enabling framework, *European Commission*. 2022. URL: https://energy.ec.europa.eu/topics/renewable-energy/enabling-framework-renewables_en (дата звернення: 15.09.2025).

35.Energy crisis, *HISTORY*. May 28, 2025. URL: <https://www.history.com/articles/energy-crisis> (дата звернення: 19.10.2025).

36.Energy Roadmap 2050. Brussels: *European Commission*. 2011. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52011DC0885> (дата звернення: 22.10.2025).

37.Energy security and the EU: between independency priorities, strategic vulnerabilities and sustainability needs. *Stockholm University Library*. 2013. URL: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-96174> (дата звернення: 23.10.2025).

38.Energy security: EU policy overview. European Parliament. 2018. URL: https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/630275/EPRS_BRI%282018%29630275_EN.pdf (дата звернення: 25.10.2025).

39. Energy statistics – an overview. *Publications Office of the European Union*. 2021. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8a9b9147-3aeb-11ed-9c68-01aa75ed71a1/language-en> (дата звернення: 14.09.2025).

40. Energy statistics: Import of energy products. Luxembourg: *European Union*. 2022. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Energy_statistics_-_an_overview#:~:text=The%20increase%20observed%20in%202021%20was%20due,2020%2C%20the%20year%20of%20the%20COVID-19%20pandemic (дата звернення: 13.11.2025).

41. EU action to ensure energy security and accelerate the green transition. *European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_2389 (дата звернення: 16.10.2025).

42. EU Energy Platform and joint gas purchasing Brussels: *European Parliament*, 2023. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI\(2023\)751411](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_BRI(2023)751411) (дата звернення: 13.11.2025).

43. EU Policy response to the crisis. *IEA*. 2023. URL: <https://www.iea.org/reports/gas-market-lessons-from-the-2022-2023-energy-crisis/policy-response-to-the-crisis> (дата звернення: 15.11.2025).

44. European Central Bank. *Economic Bulletin*. Issue 4/2022. URL: https://www.ecb.europa.eu/press/economic-bulletin/focus/2022/html/ecb.ebbox202204_01~68ef3c3dc6.en.html (дата звернення: 13.10.2025).

45. European Energy Security Strategy. *EUR-Lex*. 2014. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52014DC0330> (дата звернення: 13.10.2025).

46. European Parliament resolution of 8 July 2025 on the security of energy supply in the EU. *European Parliament*. 8 July 2025. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-10-2025-0146_EN.htm (дата звернення: 13.11.2025).

47. Frenzel C., Rybak A., Kalynska A.. Energy Security of the West in the Conditions of Russian Aggression Against Ukraine. *Foreign Affairs*. 32(4), 2022. P. 25–32. DOI: [https://doi.org/10.46493/2663-2675.32\(4\).2022.25-32](https://doi.org/10.46493/2663-2675.32(4).2022.25-32)

48. Future European Energy Security [Analysis]. Washington, D.C.: *Center for Strategic & International Studies*. October 16, 2024. URL: <https://www.csis.org/analysis/future-european-energy-security> (дата звернення: 19.10.2025).

49. Galytska O. European-Russian Energy Relations: from Dependence to Interdependence. Firenze: Firenze University Press, 2021..

50. Garcia J., Trillas F.. European Energy Industry Shocks, Corporate Control and Firms' Value. *Documentos de trabajo Economía y Finanzas*. No 13-29, February 2024. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2390110

51. Gas supply figures. Press release. Bonn: *Bundesnetzagentur*. 5 January 2023. URL: https://www.bundesnetzagentur.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/EN/2023/20230105_RueckblickGas2022 (дата звернення: 13.10.2025).

52. Gencturk A. EU unveils plan to halt all Russian energy imports by 2027. *Anadolu Agency*. 6 May 2025. URL: <https://www.aa.com.tr/en/europe/eu-unveils-plan-to-halt-all-russian-energy-imports-by-2027/3558861> (дата звернення: 17.10.2025).

53. Germany and Nord Stream 2: evolution and end of an incongruous policy. *International Politics*, 2023. P. 718-741. URL: <https://link.springer.com/article/10.1057/s41311-023-00453-9>

54. Global Economic Prospects – Topical Issue 2. RUSSIA'S INVASION OF UKRAINE Implications for Energy Markets and Activity. *World Bank*. URL: <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/18ad707266f7740bcd755498ae0307a-0350012022/related/Global-Economic-Prospects-June-2022-Topical-Issue-2.pdf> (дата звернення: 13.10.2025).

55. Green Paper on the security of energy supply. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/green-paper-on-the-security-of-energy-supply.html> (дата звернення: 19.10.2025).

56. Guchua A., Jomidava M. Energy Security Strategy of the European Union in the Background of the Russia-Ukraine War. *Future Human Image*. №20, 2023. P. 46–54. URL: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1272878> (дата звернення: 03.10.2025).

57. Guglietta M. Bulgaria and Hungary's Reluctant Green Transition. *EDJNet – The European Data Journalism Network*. October 8th, 2024. URL: https://www.europeandatajournalism.eu/cp_data_news/bulgaria-and-hungarys-reluctant-green-transition (дата звернення: 13.10.2025).

58. Hobhouse C. Reimagining European energy security: Towards a whole-of-system approach. *European Union Institute for Security Studies / Briefs*. 18 February 2025. URL: <https://www.iss.europa.eu/publications/briefs/reimagining-european-energy-security-towards-whole-system-approach> (дата звернення: 13.10.2025).

59. Hungary's rude rejection of Croatia's oil transit offer angers Zagreb. *IntelliNews*. August 5, 2024. URL: <https://www.intellinews.com/hungary-s-rude-rejection-of-croatia-s-oil-transit-offer-angers-zagreb-336875> (дата звернення: 17.10.2025).

60.ICGB is ready to launch new joint routes to Ukraine via the Vertical Corridor. *ExPro Consulting*. 15 August 2025. URL: <https://expro.com.ua/en/tidings/icgb-is-ready-to-launch-new-joint-routes-to-ukraine-via-the-vertical-corridor> (дата звернення: 05.10.2025).

61.In focus: Reducing the EU's dependence on imported fossil fuels, *European Commission*, 2022. URL: https://commission.europa.eu/news-and-media/news/focus-reducing-eus-dependence-imported-fossils-fuels-2022-04-20_en (дата звернення: 13.11.2025).

62.India will no longer buy Russian oil and Hungary in difficult position as it has single pipeline – Trump. *CENSOR*. 17 October 2025. URL: <https://censor.net/en/n3580330> (дата звернення: 21.10.2025).

63.International Monetary Fund. European Dept. Enhancing the Green Transition in Czech Republic. *IMF eLIBRARY*. 30 January 2024. URL: <https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2024/029/article-A003-en.xml> (дата звернення: 17.10.2025).

64.Jing X. The Russia-Ukraine War and Energy Security: Impact and Policies, From a European Perspective. *Highlights in Business, Economics and Management*. 2023. P. 215-222. <https://doi.org/10.54097/hbem.v3i.4745>.

65.Keohane R. O., Nye J. S. Power and interdependence: World Politics in Transition. *Boston Harper-Collins*. 1989. 315 p. URL: <https://hostnezt.com/cssfiles/internationalrelations/Power%20and%20Interdependency%20Keohane%20and%20Nye.pdf>

66.Král'ovská K. What can Czechia learn from Poland's solar energy shift? *EUROPEUM Institute for European Policy*. June 2023. URL: <https://www.europeum.org/wp-content/uploads/what-can-czechia-learn-from-poland-s-solar-energy-shift.pdf> (дата звернення: 13.10.2025).

67.Krickovic A. European energy security: Between interdependence and vulnerability. *Energy Policy*, 2015.P. 101–109.

68. Leshchenko K. Institutional and financial mechanisms of the European Green Deal in the processes of early recovery and post-war transformation of Ukraine. *Philosophy, Economics and Law Review*, 2025. № 5(1). P. 80–98. DOI <https://doi.org/10.63341/2786-491X-2025-1-80>.

69. Low Carbon Ukraine – Про Проєкт. *Low Carbon Ukraine* URL: <https://www.lowcarbonukraine.com/uk/about-the-project-ukr> (дата звернення: 10.10.2025).

70. Maltby T. European Energy Union? Caught between securitisation and “grand projects”. *King’s College London Research Portal (KCL Pure) London*. 2017. URL: https://kclpure.kcl.ac.uk/portal/files/70889443/European_Energy_Union_MALTBY_Publishedonline9May2017_GREEN_AAM.pdf (дата звернення: 13.10.2025).

71. Mindekova T., Petrovich B. Turning to the sun: Solar rise in Central Europe. *EMBER*. 10 September 2025. URL: <https://ember-energy.org/latest-insights/turning-to-the-sun-solar-rise-in-central-europe/> (дата звернення: 19.10.2025).

72. Nye J. S. Energy and Security in the 1980s. *World Politics*. Vol. 35, No. 1 (October, 1982). P. 121–134..

73. Patrahau I. Emerging from the War in Ukraine into a Secure Energy Transition. *Journal of International Affairs | Columbia University in the City of New York*. Vol. 75, No. 2, “War in Ukraine: The World Responds” (Spring/Summer 2023). URL: <https://jia.sipa.columbia.edu/content/emerging-war-ukraine-secure-energy-transition> (дата звернення: 16.10.2025).

74. Porokhnia Y. Siyarto: Russia has not let us down. I don't understand why we should give up energy supplies. *LIGA.net*. 15 October 2025. URL: <https://news.liga.net/en/politics/news/siyarto->

russia-has-not-let-us-down-i-dont-understand-why-we-should-give-up-energy-supplies (дата звернення: 21.10.2025).

75. Prisecaru P. The War in Ukraine and the Overhaul of EU Energy Security. *Global Economic Observer, Nicolae Titulescu University of Bucharest, Faculty of Economic Sciences; Institute for World Economy of the Romanian Academy*. Vol. 10(1), June 2022. P. 16–25.

76. PTEZ: Assessment of the impact of the EU „Fit for 55” package on the transformation of the district heating sector in Poland. Report by Polish Association of Professional Combined Heat and Power Plants. *Polskie Towarzystwo Energetyki Ciepłej*. 30 May 2023. URL: <https://ptec.org.pl/wp-content/uploads/2023/06/20230530-Assessment-of-the-impact-of-the-EU-Fit-for-55-package-on-th-transformation-of-the-district-heating-sector-in-Poland.pdf> (дата звернення: 13.10.2025).

77. Pyatt G. R. Energy security is global security. *Atlantic Council*. 2024. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/global-energy-agenda/energy-security-is-global-security/> (дата звернення: 13.10.2025).

78. Rashad M., Abnett K., Adomaitis N. How Ukraine's European allies fuel Russia's war economy. *Reuters*. October 10, 2025. URL: <https://www.reuters.com/business/energy/how-ukraines-european-allies-fuel-russias-war-economy-2025-10-10> (дата звернення: 23.10.2025).

79. Regulation (EC) No 994/2010 of the European Parliament and of the Council concerning measures to safeguard security of natural gas supply. *EUR-Lex*. 2010. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2010/994/oj/eng> (дата звернення: 13.10.2025).

80. Regulation (EU) 2018/1999 and Directive 98/70/EC as regards the promotion of energy from renewable sources, and repealing Council Directive (EU) 2015/652. *EUR-Lex*. 2018. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal->

content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023L2413&qid=1699364355105
(дата звернення: 25.10.2025).

81. Regulation (EU) on Methane Emissions Reduction in the Energy Sector– Brussels: European Parliament. *Council of the European Union/ European Parliament.* 2024.
URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20240408IPR20309/methane-parliament-adopts-new-law-to-reduce-emissions-from-energy-sector> (дата звернення: 13.10.2025).

82. Renewable Energy Directive – Targets and rules. *European Commission.* 2018.
URL: https://energy.ec.europa.eu/topics/renewable-energy/renewable-energy-directive-targets-and-rules/renewable-energy-directive_en (дата звернення: 27.10.2025).

83. Renewable energy in Europe – 2023 update: recent growth and prospects, *European Commission.* 2023. URL: <https://www.eea.europa.eu/publications/renewable-energy-in-europe-2023> (дата звернення: 17.10.2025).

84. Renewables account for 24.5 % of EU energy use in 2023, *European Commission.* 2024. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20241219-3> (дата звернення: 13.10.2025).

85. REPORT on the security of energy supply in the EU. *European Parliament.* 30 June 2025. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-10-2025-0121_EN.html (дата звернення: 30.10.2025).

86. REPowerEU – Joint EU action for more affordable, secure and sustainable energy. *European Commission.* 2025. URL: https://commission.europa.eu/topics/energy/repowereu_en#:~:text=RePowerEU%20supports%20the%20green%20transition%20and%20limits%2

0EU,waste%2C%20producing%20clean%20energy%2C%20and%20diversifying%20energy%20suppliers (дата звернення: 13.10.2025).

87. Russian Disinformation Campaigns and Their Impact on European Gas Supply Security. *Disinformation Social Media Alliance*. February 13, 2025. URL: <https://disa.org/russian-disinformation-campaigns-and-their-impact-on-european-gas-supply-security> (дата звернення: 20.10.2025).

88. Russian gas production per destination, 2019-2025. *IEA*. 10 June 2020. URL: <https://www.iea.org/data-and-statistics/charts/russian-gas-production-per-destination-2019-2025> (дата звернення: 25.10.2025).

89. Russian oil, condensate output surges to record-high in 2019, *Reuters*. January 2, 2020. URL: <https://www.reuters.com/article/business/russian-oil-condensate-output-surges-to-record-high-in-2019-idUSKBN1Z10CV> (дата звернення: 09.10.2025).

90. Sadowska E. The Impact of the Russian-Ukrainian War on the European Union's Energy Security. *Energy Policy Studies*, 2022. P. 41–52. URL: <https://www.instytutpe.pl/wp-content/uploads/2017/09/EPS-2-10-2022-Ewelina-Sadowska.pdf> (дата звернення: 13.10.2025).

91. Saha D., Bilek P., Stubbe R., von Mettenheim M. Effects of the Russian invasion of Ukraine on climate and energy policies in the European Union's Eastern Partnership and Central Asian countries. *Low Carbon Ukraine. Policy Paper [PP/01/2022]*. URL: <https://www.lowcarbonukraine.com/wp-content/uploads/Effects-of-the-Russian-invasion-of-Ukraine-on-climate-and-energy-policies-in-the-European-Unions-Eastern-Partnership-and-Central-Asian-countries-1.pdf> (дата звернення: 13.10.2025).

92. Security of energy supply in Europe. EEA Report No 6/2008 (Executive summary). *European Commission*. June 2008.

URL: https://www.eea.europa.eu/publications/eea_report_2008_6/Executive_summary (дата звернення: 19.10.2025).

93. Security of gas supply. *European Commission*. October 2025. URL: https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-security/security-gas-supply_en (дата звернення: 18.10.2025).

94. Semenenko O., Dobrovolskyi U., Tolok P., Onofriichuk A., Onofriichuk V. Energy and environmental security of the European Union in the context of russia's unstable military and economic policy. *Scientific Horizons*. 26(2), 2023. P. 135–144. DOI: [https://doi.org/10.48077/scihor.26\(2\).2023.135-144](https://doi.org/10.48077/scihor.26(2).2023.135-144).

95. Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. Brussels: *EEAS*, 2016. URL: https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf (дата звернення: 08.10.2025).

96. Siddi M. Europe's energy dilemma: war and the green transition. *Current history*. March 3, 2023. Volume 122, Issue 842. P. 83–88. DOI: 10.4337/9781035331604.00018

97. Siddi M. EU-Russia energy relations. *Handbook of Energy Governance in Europe*. Berlin: Springer, 2020. P. 1–25. DOI: 10.4337/9781035331604.00018

98. Simmonds L. Hungary's Viktor Orban Makes Bizarre Claim That Croatia "Took Their Sea". *Total Croatia*. May 11, 2023. URL: <https://total-croatia-news.com/news/politics/viktor-orban> (дата звернення: 17.10.2025).

99. Thane Gustaffson. The Origins of the Soviet Oil Crisis, 1970–1985. *Soviet Economy*. Issue 1(2). May 2013. P. 103–135 DOI: 10.1080/08826994.1985.10641234

100. The EU Council Identifies Energy Security as a Key Priority for the European Union and Supports Ukraine's Energy Recovery. *State Agency for Energy Efficiency and Energy Saving of Ukraine*. 26 June 2025. URL: <https://saee.gov.ua/en/news/the-eu-council-identifies-energy-security-as-a-key-priority-for-the-european-union-and-supports-ukraines-energy-recovery> (дата звернення: 13.10.2025).

101. The Green Deal Industrial Plan – Leading the clean tech revolution. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/topics/eu-competitiveness/green-deal-industrial-plan_en (дата звернення: 13.10.2025).

102. The Russian-Hungarian nuclear agreement. *OSW Centre for Eastern Studies*. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2014-01-15/russian-hungarian-nuclear-agreement> (дата звернення: 10.10.2025).

103. The European Response to the Russian Weaponization of Gas. *European Papers*, April 15, 2024. URL: <https://www.europeanpapers.eu/europeanforum/changing-flow-european-response-russian-weaponization-gas> (дата звернення: 13.10.2025).

104. Tiara Lovysamina Zahir B., Saptatia Drajati Nugrahani H., Sadadi P. EU Energy Security Strategy: The Impact Of The Russia-Ukraine War On The Energy Sector (2022-2024). *International Journal of Educational Research & Social Sciences*, 5(4), August 2024. P. 611–626. <https://doi.org/10.51601/ijersc.v5i4.855>.

105. Tichý L., Zbyněk D. The EU energy security relations with Russia until the Ukraine war. *Energy Strategy Reviews*. Volume 52, March 2024. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.esr.2024.101313>.

106. Turp-Balazs C. Fit for 55: Poland's stalling casts dark cloud over EU's climate goals. January 19, 2022. *Emerging Europe*. URL: <https://emerging-europe.com/analysis/fit-for-55-polands-stalling-casts-dark-cloud-over-eus-climate-goals> (дата звернення: 13.10.2025).

107. Ukraine's gas transit system is almost 8 times more reliable than Russia's, *Naftogaz*. 18 June 2014. URL: <https://www.naftogaz.com/en/news/ukrainska-gazotransportna-systema-mayzhe-u-8-raziv-nadiynisha-nizh-rosiyska> (дата звернення: 13.10.2025).

108. Viñuales J. E. The Ukraine war and the energy transition. War. *Revue Européenne du Droit*. Issue 5. June 2023. URL: <https://geopolitique.eu/en/articles/the-ukraine-war-and-the-energy-transition> (дата звернення: 19.10.2025).

109. Wójtowicz A. European energy security after the Russian invasion of Ukraine— Substance, Strategy and Lobbying. *Studia Europejskie*. Vol. 28, № 2. 2022. P. 157 – 171.

110. Yakoviyk I., Tsvelikh M. Energy Security of the European Union in the Context of Russian Aggression against Ukraine. *Problems of Legality*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990X.160.274518>.